

De keuze van melkveebedrijven binnen de eco-regeling

Rowin Lansbergen

Aeres Hogeschool Dronten

3027065

De keuze van melkveebedrijven binnen de eco-regeling

Naam: Rowin Lansbergen

Opleiding: Dier- en Veehouderij Agrarisch Ondernemerschap

School: Aeres Hogeschool Dronten

Locatie: Dronten

Datum: Juni 2022

Afstudeerbegeleider: Agnes van den Pol – van Dasselaar

DISCLAIMER Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerwerkstuk die is geschreven als afronding van de opleiding Dier- en Veehouderij Agrarisch Ondernemerschap, die ik volg aan de Aeres Hogeschool in Dronten.

Ik ben van januari tot juni bezig geweest met verdieping in het nieuwe GLB en met name de nieuwe eco-regeling. Ik ben in deze periode veel te weten gekomen over het ontstaan van het nieuwe GLB en de mogelijkheden voor melkveebedrijven binnen de eco-regeling.

Bij deze wil ik graag Agnes van den Pol – van Dasselaar bedanken voor de ondersteuning en begeleiding. Daarnaast wil ik Remco Schreuder en Fenna van der Selm bedanken voor hun tijd en informatie die ik heb gebruikt voor het schrijven van dit afstudeerwerkstuk.

Ik wens u veel leesplezier.

Rowin Lansbergen

Dronten, 29 juni 2022

Samenvatting

Door de jaren heen is de manier waarop landbouwers de grondgebonden inkomenssteun ontvangen regelmatig veranderd. Met de komst van het nieuwe Gemeenschappelijk landbouwbeleid in 2023 gaat dit weer veranderen. De huidige vergroeningseisen worden onderdeel van de Goede landbouw- en milieuecondities als voorwaarde voor de basis inkomenssteun. In plaats daarvoor komt de eco-regeling, waarbij de landbouwer wordt uitbetaald op basis van inspanning.

Deze inspanning wordt ingevuld door 21 maatregelen waar landbouwers uit kunnen kiezen. Er zijn maatregelen bedacht voor veehouders en akkerbouwers. Daarnaast passen niet alle inspanningen bij elke regio, grondsoort of intensiteit van een melkveebedrijf. De hoofdvraag van dit onderzoek is dan ook:

“Wat is het verband tussen de regio, grondsoort of intensiteit van het melkveebedrijf en de gekozen eco-maatregelen?”

Om antwoord op de hoofdvraag te krijgen zijn er 3 deelvragen opgesteld om de interesse in de verschillende maatregelen op verschillende manieren in beeld te krijgen. Het doel van het onderzoek is het realiseren van een hulpmiddel die melkveehouders kan helpen om erachter te komen welke maatregelen wel en niet bij hun regio, grondsoort of intensiteit van hun melkveebedrijf passen. Voor het verzamelen van de gegevens is gebruik gemaakt van een enquête.

Uit de eerste deelvraag is geconcludeerd dat er voornamelijk interesse is in de maatregelen: Langjarig grasland, Gras/klaver en Stikstofbindend gewas/eiwitgewas. Dit zijn voornamelijk maatregelen die al veel worden toegepast of die opkomend zijn. De conclusie van de tweede deelvraag is dat melkveehouders voornamelijk geïnteresseerd zijn in maatregelen gericht op grasland beheer, onafhankelijk van het thema waar de maatregel goed op scoort. Denk hierbij aan maatregelen zoals: Langjarig grasland, Gras/klaver, Grasland met kruiden en Bufferstrook met kruiden (lang grasland), onafhankelijk van het thema waar de maatregel goed op scoort. De derde deelvraag focust zich op de verschillende categorieën binnen de eco-regeling. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de meeste interesse gaat naar maatregelen binnen de categorie Hoofddeelt: Langjarig grasland en Gras/klaver, gevolgd door de maatregel verlengde weidegang (1500 uur) uit de categorie Vee maatregel.

De conclusie op de hoofdvraag is dat er een verband is gevonden tussen de maatregel: Langjarig grasland en de regio, dat er een verband is gevonden tussen de maatregel: Vroeg rooi oogstgewas (<31 oktober) en de grondsoort en dat er een verband is gevonden tussen de maatregel: Biologische bedrijf (SKAL) en de intensiteit van een melkveebedrijf.

De aanbeveling van dit onderzoek is om de resultaten van het onderzoek te gebruiken als hulpmiddel om te kijken welke maatregelen wel of niet passen bij een bedrijf op basis van regio, grondsoort en intensiteit van het melkveebedrijf.

Summary

Over the years, the way farmers receive land-based income support has changed regularly. With the advent of the new Common Agricultural Policy in 2023, this is going to change again. The current greening requirements will become part of the Good Agricultural and Environmental Conditions as a condition for the basic income support. In its place will be the eco-scheme, whereby the farmer will be paid on the basis of effort.

This effort will be filled in by 21 measures from which farmers can choose. Measures have been devised for cattle farmers and arable farmers. In addition, not all efforts fit every region, soil type or intensity of a dairy farm. Therefore, the main question of this study is:

"What is the relationship between the region, soil type or intensity of the dairy farm and the eco-measures chosen?"

In order to answer the main question, 3 sub-questions have been formulated to capture the interest in the different measures in different ways. The goal of the research is to realize a tool that can help dairy farmers to find out which measures do and don't fit their region, soil type or intensity of their dairy farm. To collect the data a questionnaire was used.

From the first sub-question it was concluded that there is mainly interest in the measures: Long-term grassland, Grass/clover and Nitrogen fixing crop/protein crop. These are mainly measures that are already widely used or are emerging. The conclusion of the second sub-question is that dairy farmers are mainly interested in measures aimed at grassland management, regardless of the theme on which the measure scores well. Consider measures such as: Long-term grassland, Grass/clover, Grassland with herbs and Buffer strip with herbs (alongside grassland), independent of the theme the measure scores well on.

The third sub-question focuses on the different categories within the eco-scheme. It can be concluded that most interest goes to measures within the category Main crops: Long-term grassland and Grass/clover, followed by the measure Extended grazing (1500 hours) from the category Livestock measures.

The conclusion on the main question is that a link has been found between the measure: Long-term grassland and the region, that a link has been found between the measure: Early harvest root crop (<31 October) and the soil type and that a link has been found between the measure: Organic farm (SKAL) and the intensity of a dairy farm.

The recommendation of this study is to use the results of the study as a tool to see which measures do or do not fit a farm based on region, soil type and intensity of the dairy farm.

Inhoudsopgave

Afkortingenlijst	7
Hoofdstuk 1. Inleiding	8
1.1 De geschiedenis van de grondgebonden inkomenssteun.....	8
1.2 De komst van het nieuwe GLB.....	9
1.2.1 De GLB-pilots	9
1.2.2 De praktijktoets	10
1.2.3 Het Nationaal Strategisch Plan en de S-MER	11
1.3 Inhoud Nationaal Strategisch Plan	11
1.3.1 De basisinkomenssteun en de Goede landbouw- en milieuconditie	11
1.3.2 De eco-regeling.....	13
1.3.3 De eco-regeling in de praktijk: een praktijkvoorbeeld	15
1.4 Welke maatregelen zijn geschikt voor melkveehouders?.....	17
1.5 Welke maatregelen kiest een veehouder?	18
1.6 Knowledge gap & Afbakening	19
1.7 Hoofd- en deelvragen.....	20
1.8 Relevantie.....	20
Hoofdstuk 2. Materiaal en methode	21
2.1 Het onderzoek	21
2.2 Onderzoeksopzet.....	21
2.3 Materiaal en Methode	22
Hoofdstuk 3. Resultaten	23
3.1 Enquêteresultaten.....	23
3.1.1 Enquêteresultaten achtergrond respondenten	23
3.1.2 Enquêteresultaten: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”	25
3.1.3 Enquêteresultaten: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”	26
3.1.4 Enquêteresultaten deelvraag: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”	28
3.2 Resultaten van de statistische analyse.....	31
3.2.1 Statistische analyse deelvraag 1.....	31
3.2.2 Statistische analyse deelvraag 2.....	32
3.3.3 Statistische analyse deelvraag 3.....	32
Hoofdstuk 4. Discussie.....	33
4.1 Discussie resultaten.....	33

4.2 Discussie onderzoeksopzet	34
Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen.....	35
5.1 Conclusies deelvragen	35
5.2 Conclusie hoofdvraag	36
5.3 Aanbevelingen	36
Bibliografie	37
Bijlagen	41
Bijlage 1. Eco-regeling: punten per maatregel.....	41
Bijlage 2. Eco-regeling: waarde per maatregel	42
Bijlage 3. Enquêtevragen.....	43
Bijlage 4. Resultaten JASP.....	46
4.1 Significante verbanden deelvraag 1	46
4.1.1 Significante verbanden regio en maatregel	46
4.1.2 Significante verbanden grondsoort en maatregel.....	49
4.1.3 Significante verbanden intensiteit en maatregel	51
4.2 Significante verbanden deelvraag 2	52
4.2.1 Significante verbanden regio en maatregel binnen thema.....	52
4.2.2 Significante verbanden grondsoort en maatregel binnen thema	55
4.2.3 Significante verbanden intensiteit en maatregel binnen thema	56
4.3 Significante verbanden deelvraag 3	57
4.3.1 Significante verbanden regio en maatregel per categorie.....	57
4.3.2 Significante verbanden grondsoort en maatregel per categorie	58
4.3.3 Significante verbanden intensiteit en maatregel per categorie.....	58
Bijlage 5. Advies op basis van deelvraag 1	59

Afkortingenlijst

GLB	- Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
NSP	- Nationaal Strategisch Plan
EEG	- Europese Economische Gemeenschap
EU	- Europese Unie
LNV	- Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LTO	- Land- en Tuinbouw Organisatie
RVO	- Rijksdienst voor Ondernemen Nederland
ANLb	- Agrarische Natuur- en Landschapsbeheer
S-MER	- Strategisch Milieueffectenrapport
GLMC	- Goede landbouw- en milieuconditie
NAP	- Normaal Amsterdams Peil

Hoofdstuk 1. Inleiding

Met de start van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) in 2023 verandert de manier waarop landbouwers de grondgebonden inkomenssteun ontvangen. Europa heeft gekozen voor een verduurzamingslag en dit is terug te zien in de uitwerking van het nieuwe GLB. Om duidelijk te maken waar het GLB vandaan komt en waar het GLB naar toe gaat, wordt er in dit hoofdstuk de totstandkoming van het nieuwe GLB verteld. Als eerst wordt er in het breder kader ingegaan op de geschiedenis van de grondgebonden inkomenssteun, de totstandkoming van het nieuwe GLB en het Nationaal Strategisch Plan (NSP). In het theoretisch kader wordt er dieper ingegaan op de inhoud van het NSP met betrekking tot de grondgebonden inkomenssteun en wat dit voor melkveebedrijven gaat betekenen. Als laatste zijn de knowledge gap en hoofd- en deelvragen omschreven.

1.1 De geschiedenis van de grondgebonden inkomenssteun

Het gemeenschappelijk landbouwbeleid beter bekend als het GLB is in 1962 opgericht door het Europese Economische Gemeenschap (EEG). Na jaren van voedseltekorten tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog werd er door het EEG een doel gesteld. Het doel was om beleid te maken dat boeren zou voorzien van een redelijk inkomen en consumenten zou verzekeren van voldoende voedsel. Dit beleid bestond uit 3 principes: Vrij verkeer van landbouwproducten binnen de EEG, Bescherming van Europese producten en Landbouwuitgaven zijn geen nationale uitgaven, maar worden op EEG-niveau geregeld (Van Zeijts et al., 2010). Vanuit de EEG kregen boeren voor hun producten een gegarandeerde minimumprijs. Overschotten die werden geproduceerd werden opgekocht. Al snel leidde dit tot problemen, een uit de hand gelopen budget en overschotten, zoals de bekende boterberg en melkplas (Europa Nu, z.d.).

In 1992 vond de MacSharry-hervorming plaats. Deze hervorming moest ervoor zorgen dat de productie van landbouwproducten niet verder toenam. Prijsondersteuning werd geleidelijk afgebouwd en directe subsidies op basis van product gebonden toeslagen per hectare of per dier werden geïntroduceerd (Europa Nu, z.d.). Eerder in 1988 werd set-aside al geïntroduceerd, deze verplichte braaklegging was bedoeld om de productie van granen te verminderen. Boeren werden gecompenseerd voor deze braaklegging (Van Zeijts et al., 2010). De maatregel is in 1992 afgeschaft. Deze maatregel was de eerste vergroeningsmaatregel die door de EEG is geïntroduceerd, niet uit noodzaak voor het verbeteren van milieu of natuur, maar om de productie van granen te verminderen.

In 2000 kreeg het GLB meer de vorm zoals we die nu kennen. Er kwamen 2 pijlers, pijler 1 voor directe inkomenssteun en pijler 2 voor plattelandontwikkeling. Daarnaast werden de prijsondersteuning nog verder afgebouwd en werden de directe subsidies per hectare of per dier verder verhoogd. Dit duurde niet lang, in 2003 werd er door de Europese Unie (EU) besloten om de inkomenssteun los te koppelen van de productie van bepaalde gewassen of producten. De hoogte van de subsidie werd toen bepaald door de steun die in het verleden werd ontvangen (Europa Nu, z.d.). Ook werden de eerste cross-compliance-voorwaarden geïntroduceerd. Boeren moesten voldoen aan eisen rondom milieu, voedselveiligheid en dierenwelzijn om de nieuwe bedrijfstoelagen te mogen ontvangen. Veel van deze eisen werden al gezien als “good practice” of waren al bij wet vereist. Deze maatregelen werden uiteindelijk in 2006 ingevoerd (Massot, 2021).

In 2015 zijn de bedrijfstoelagen afgeschaft en zijn er hectaretoelagen voor in de plaats gekomen. Vanaf dat moment werden boeren uitbetaald per betalingsrecht uitbetaald, deze zijn gekoppeld aan het aantal hectare. De basis betaling bedraagt €262,91 per betalingsrecht per jaar. Daarnaast konden landbouwers nog €113,70 extra ontvangen door aan de volgende 3 vergroenings-eisen te voldoen: permanent grasland, gewasdiversificatie en ecologische aandachtsgebied. De hectare premie werd

over de periode 2015 tot 2019 afgebouwd tot een gelijk bedrag voor alle boeren in Nederland (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021a).

1.2 De komst van het nieuwe GLB

Het huidige GLB liep oorspronkelijk tot 2020 en is verlengd tot en met 2022. Vanaf 2023 gaat de nieuwe GLB-periode van start (Rijksoverheid, z.d.). Het nieuwe GLB gaat zich richten op toekomstbestendig boeren en verduurzaming van de landbouw. Daarnaast blijven doelen als betaalbare voedsel en een goed inkomen voor de boer belangrijk binnen het nieuwe GLB. De nieuwe doelen zijn met name gericht op de 3 thema's: Natuur, Milieu en Klimaat. Deze verduurzaming wil de EU gaan belonen. Hierbij krijgen lidstaten van de EU meer vrijheid om de invulling, voor het behalen van de doelen, te bepalen (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2021a).

Hoe Nederland de doelen wil behalen staat in het Nationaal Strategisch Plan. In dit plan staat onder andere wat de doelen zijn, hoe de doelen getracht behaald te worden, wat het budget van het nieuwe GLB is en welke instanties verantwoordelijk zijn voor het implementeren en controleren van de doelen. Het NSP is gericht op het hele GLB en beschrijft naast de plannen voor de grondgebonden betaling uit het garantiefonds ook de plannen voor plattelandontwikkeling (Tweede Kamer, 2021).

De basis voor de plannen van het nieuwe GLB ligt bij de ambitie van toenmalige minister van LNV Carola Schouten om met Nederland te streven naar kringlooplandbouw. Ze heeft advies gevraagd aan de Raad voor Leefomgeving en Infrastructuur om te kijken hoe het nieuwe GLB zo goed mogelijk kan helpen dit doel te bereiken. In dit advies is naar voren gekomen om gebruik te maken van een integraal puntensysteem en om de eco-regelingen aan te sluiten op de bestaande duurzaamheidsschema's (Van As, 2019). Bij de totstandkoming van het nieuwe GLB is gebruik gemaakt van GLB-pilots en een praktijktoets

1.2.1 De GLB-pilots

Voor de verdere ontwikkeling van de invulling, van de grondgebonden uitbetalingen uit het garantiefonds, van het nieuwe GLB heeft Nederland pilots opgezet. Deze GLB-Pilots waren bedoeld om praktijk kennis op te doen over de bedachte maatregelen voor landbouwers. Er zijn 7 pilots opgezet, 1 landelijke pilot en 6 regionale pilots. Gemaakte gebiedsplannen legde de basis voor de 6 regionale pilots. Deze gebiedsplannen zijn opgesteld door boerendenktanks en gebiedspartners, zoals gemeenten, provincies, waterschappen, terreinbeheersers, LTO en lokale natuur- en milieuorganisaties. De gebiedsplannen zijn gebiedsspecifiek en de basis voor de bedachte eco-regelingen waar landbouwers mee aan de slag konden gaan (Geertsema et al., 2021).

Een van die 6 regionale GLB-Pilots was 'De Akkerbelt'. Waarbij 9 Nederlandse akkerbouwcollectieven door het hele land bezig zijn geweest met een gebiedsgerichte invulling van de eco-regelingen. Er zijn in totaal met 37 verschillende maatregelen geëxperimenteerd op bedrijfsniveau die passen bij een akkerbouwbedrijf. Daarnaast is er met het puntensysteem gewerkt die aangepast was per gebied. Op gebied van monitoring is er gekozen voor monitoring dicht bij de boer. Zoals het tellen van insecten of het meten van waterkwaliteit en bodemkoolstof (Schultinga, 2021).

GLB-Pilot 'Groen, productief en levend Limburg' heeft gekeken naar maatregelen die passen in het Limburgse landschap. Daarnaast hebben ze gekeken naar de praktische en economische inpasbaarheid. De maatregelen moesten haalbaar zijn binnen de bedrijfsvoering qua arbeid en risico. Daarnaast moest er een win-win situatie ontstaan voor de boer en de natuur of een bijdrage leveren aan de keten (Natuurlijk Limburg, z.d.).

'50 tinten groen in een kleinschalig cultuurlandschap' is een GLB-pilot die is uitgevoerd door 5 agrarische collectieven rondom de Veluwe. De pilot richtte zich voornamelijk op de onderwerpen

landschap, biodiversiteit en duurzaamheid. Zo zijn er proefvelden gemaakt met alternatieven voedergrassen, was er aandacht voor de bodemvruchtbaarheid en waterkwaliteit en is er geëxperimenteerd met kruidenrijk grasland en akkerranden (Schoenmaker & Geerts, 2021).

De GLB-pilot 'Vergroening waterrijke veenweidegebieden' heeft met het veenweidegebied als locatie haar eigen uitdagingen gehad. Deze pilot richtte zich vooral op maatregelen voor bodem, water en klimaat. Dit zijn voor het veenweidegebied namelijk de grootste uitdagingen. Daarnaast is op kleine schaal geprobeerd een zo goed mogelijke groenblauwe dooradering van landschapselementen te realiseren op polderniveau. Als laatste is er gekeken naar de duurzaamheidsinitiatieven van de zuivelketen om een balans te maken tussen prestatie die de overheid stimuleert en zaken die de keten stimuleert (Terwan, 2021).

'De kieviet als boegbeeld' dat was het doel van de GLB-pilot 'vergroening van de melkveehouderij' die in Overijssel is uitgevoerd. Er is in deze pilot gezocht naar een manier om een goed inpasbare, efficiëntere en effectievere vergroening van de melkveesector te realiseren. Hierbij is met name gefocust op maatregelen die landelijke biodiversiteits- en klimaatdoelen helpen te realiseren. Daarnaast is er geëxperimenteerd met controle en monitoring met behulp van satellieten en drones, om de registratie te moderniseren (Graaskamp & Van den Brandhof, 2021).

In de GLB-pilot 'Hoe? ZO!' hebben 3 agrarische collectieven in het noorden van het land gewerkt met een puntensysteem. Bijzonder aan dit puntensysteem was dat maatregelen rondom milieu, klimaat en biodiversiteit die naast elkaar werden uitgevoerd door verschillende landbouwers extra beloond werden. Door maatregelen naast elkaar uit te voeren zou dit het effect van de losstaande maatregel van de landbouwer versterken en dus extra effectief zijn. Daarom werden deze maatregelen extra beloont (Stoeten et al., 2021).

De landelijke pilot was gericht op Nederland als geheel. 2.200 boeren en tuinders hebben aangegeven hoe een boerderijproof maatregelen pakket er uit zou kunnen zien. Deze ideeën zijn gekoppeld aan de duurzaamheidsdoelen van het nieuwe GLB. Hieruit zijn maatregelenpakket gekomen die vervolgens op 70 bedrijfssituaties zijn toegepast om de praktische haalbaarheid te toetsen (Rozendaal et al., 2021a). Daarnaast is er door een groep boeren en tuinders samen met RVO een aanvraagstelsel bedacht om de landbouwers te helpen met het kiezen en uitvoeren van duurzaamheidsmaatregelen (Rozendaal & Wismeijer, 2021).

De pilots hebben geleid tot vele adviezen en aanbevelingen voor de invulling van het NSP. Enkele belangrijke adviezen en aanbevelingen die in meerdere pilots terugkwamen zijn (Geertsema et al., 2021):

- Welke eco-activiteiten zijn geschikt voor de eco-regeling, het ANLb of beide.
- De controleerbaarheid van de eco-regelingen moet simpel zijn, maar er is al veel mogelijk.
- Een puntensysteem met dashboard is stimulerend.
- Geef collectieven een belangrijke rol binnen controle, advisering en ondersteuning, boeren vertrouwen collectieven met deze rol.
- De mogelijkheid om regionale verschillen toe te passen op de werking van het puntensysteem, bijvoorbeeld vanwege: andere bouwplannen, andere natuur doelen of andere milieu doelen.

1.2.2 De praktijktoets

Deze adviezen en aanbevelingen vanuit de praktijk hebben geleid tot de invulling van het concept van het NSP die in juni 2021 is verschenen (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 2021b). Het concept van het NSP is de basis geweest van een praktijkproef waarbij een mogelijk scenario voor de invulling van de conditionaliteiten (de basisvoorwaarden voor de basisinkomenssteun) en de eco-regeling is getoetst. Aan de praktijkproef hebben 102 landbouwers

meegedaan. Er werd bij 69 deelnemers een bedrijfsplan uitgewerkt en bij alle deelnemers een individuele vragenlijst afgenomen (Rozendaal et al, 2021b).

De uitgewerkte bedrijfsplannen hebben geleid tot kritische opmerkingen en vragen. Zo waren er deelnemers die moeite hadden met de conditionaliteiten, omdat er dan duurzame landbouwgrond uit productie wordt gehaald. Ook continuïteit van de maatregelen werd als belangrijk beschouwd. Sommige maatregelen vragen om investeringen, die moeten namelijk wel terugverdiend worden (Rozendaal et al, 2021b).

1.2.3 Het Nationaal Strategisch Plan en de S-MER

De opmerkingen op de praktijktoets zoals die hierboven zijn beschreven, waren vooral opmerkingen die erg gericht waren op details waar nog niet of niet goed over was nagedacht. Deze punten waar opmerkingen over waren zijn dan ook niet terug te vinden in een nieuw concept van het NSP die in december 2021 is verschenen. In de bijlage van het NSP staat de Strategische Milieueffectenrapport (S-MER). Deze is gemaakt tijdens de laatste ontwikkelfase van de conceptversie van het NSP. In de S-MER staan de milieueffecten van 2 alternatieven voor de invulling van het NSP. Deze 2 alternatieven zijn ter ondersteuning van de onderbouwing voor de gekozen invulling van het NSP (Sedee et al., 2021). De conceptversie van het NSP samen met de S-MER zijn ter goedkeuring naar de Europese commissie gestuurd. Op het moment dat de Europese commissie de conceptversie goedkeurt is het NSP definitief. Tot die tijd kunnen er nog dingen worden veranderd aan het NSP (Toekomst GLB, 2021).

1.3 Inhoud Nationaal Strategisch Plan

Het NSP begint met de 3 hoofddoelen die in het Europese strategische plan verordening zijn vastgesteld. Deze zijn: Slimme, veerkrachtige landbouw; Milieu, biodiversiteit en klimaat; Brede plattelandontwikkeling. Aan de hand van een SWOT-analyse (Baayen et al., 2021) zijn de doelen gekoppeld aan de behoeften vanuit de Nederlandse landbouw. De uitkomst van de SWOT-analyse liet de belangrijkste behoeften zien die bijdragen aan het behalen van de doelen. Het vervolg van NSP is met name gericht op de groenblauwe architectuur (milieu-, klimaat-, biodiversiteit- en landschap doelstellingen), innoveren en investeren. Voor het behalen van de doelstellingen is een goede deelname bereidheid belangrijk. Hiervoor moet een balans gevonden worden tussen de hoogte van de grondgebondensteun en de voorwaarde om hiervoor in aanmerking te komen (Berkhout et al., 2021). De grondgebondensteun bestaat uit 2 delen, de basisinkomenssteun en de eco-regeling (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021c).

1.3.1 De basisinkomenssteun en de Goede landbouw- en milieuconditie

De voorwaarde van de basisinkomenssteun bestaat uit de goede landbouw- en milieuconditie (GLMC). Deze 9 conditionaliteiten sluiten aan bij de EU-baseline, de minimale eis waaraan lidstaten moeten voldoen en zijn de eerste stap voor het behalen van de GLB-doelstellingen (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021c). De 9 GLMC's zijn:

GLMC 1: Behoud van blijvend grasland.

Het is de ambitie om in heel Europa het aandeel blijvend grasland gelijk te houden. In Nederland is dat ongeveer 40% van alle landbouwgrond. In het GLB is dan bepaald dat er niet meer dan 5% mag worden ingeleverd in de komende GLB-periode. Als het aandeel toch te veel daalt kan Nederland ervoor kiezen om een individuele herstel verplichting of omzetverbod in te voeren.

GLMC 2: Bescherming van veenweiden en wetlands.

Per 1 januari 2023 zijn landbouwers op veengrond verplicht zich aan het peilbesluit te houden, mits deze gronden tot ca. 1m boven NAP niet vrij afwaterend is. Dit om afbraak van het veen te voorkomen.

GLMC 3: Verbod op het verbranden van stoppels.

Een verbod op het verbranden van de stoppel om het organisch materiaal in de bodem te handhaven.

GLMC 4: Bufferstrook langs waterlopen.

Voor het behalen van de Kaderrichtlijn Water en de Europese Nitraatrichtlijn is er besloten om bufferstroken in te zetten. Bufferstroken zorgen voor een verminderde uitspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. Het doel is om deze GLMC aan te laten sluiten op het 7^e Nitraat actieprogramma en het 3^e Stroomgebiedsbeheersplan. De invulling van deze GLMC is als volgt:

- 5 meter brede bufferstroken (teeltvrije zones) langs ecologisch kwetsbare waterlopen en KRW-waterlichamen.
- 2 meter bij alle overige watervoerende sloten.

Voor alle percelen geldt dat de bufferstroken maximaal 5% van het perceel mag zijn. Daarnaast krijgen waterschappen de mogelijkheid om op basis van lokale omstandigheden een andere breedte aan te houden.

GLMC 5: Erosie tegengaan.

Deze conditionaliteit geldt alleen in Limburg en is er om erosie door zware regenval op hellend terrein (2% of meer) tegen te gaan. Een voorbeeld van een maatregel is het ondiep ploegen in een bepaalde richting of grasland (verplicht bij 18% of meer).

GLMC 6: Minimale bodembedekking.

Het is verplicht om de bodem bedekt te houden in gevoelige periodes. Voor Nederland geldt dat er, als er geen gewas groeit, er voor 31 mei een groenbemester moet worden ingezaaid en deze mag niet vernietigd worden voor 31 augustus. Ook het bedekt houden van de bodem met ruige stalmest of gewasresten is toegestaan.

GLMC 7: Vruchtwisseling op bouwland.

Vruchtwisseling moet zorgen voor een betere bodemgezondheid. Ieder jaar moet er een ander gewas op hetzelfde perceel worden geteeld. Een volgteelt (vanggewas of rustgewas) binnen hetzelfde jaar geldt ook als rotatie. Continu teelt van rustgewassen is wel toegestaan. Deze GLMC sluit ook aan op het 7^e NAP, dit betekent dat op zand gronden per 2023 minimaal eens per vier jaar een rustgewas als hoofgteelt geteeld moet worden. Vanaf 2027 wordt dit eens in de 3 jaar. Voor gecertificeerde biologische landbouwbedrijven (SKAL) geldt een uitzondering voor deze maatregel.

GLMC 8: Niet productief areaal en landschapselementen.

Landbouwbedrijven met bouwland moeten tenminste 4% van het areaal niet-productief laten. Dit niet-productieve areaal kan ingevuld worden met: sloten, plassen, poelen, houtopstanden, houtwallen, individuele of groepen bomen, bomenrijen, bufferstroken, groene braak of akkerranden. Er kan ook gekozen worden voor 7% niet-productief areaal, dan kan 4% vergoed worden via de eco-regeling. Landbouwbedrijven die meer dan 75% van het areaal gebruiken voor de productie van grassen of andere kruidenachtige voedergewassen, braak ligt, gebruikt wordt voor de teelt van vlinderbloemige gewassen of een combinatie daarvan, worden vrijgesteld van deze eis. Daarnaast is de bescherming en behoud van bestaande landschapselementen onderdeel van deze GLMC.

GLMC 9: Blijvend graslandbescherming in Natura2000 gebieden.

Blijvend grasland dat aangewezen is als ecologisch kwetsbaar gebied (waaronder Natura2000) mag niet worden geploegd of worden omgezet.

De meeste van deze maatregelen zijn niet nieuw. Een deel van de GLMC's waren ook al voorwaarde voor de huidige basisinkomenssteun zoals: tegengaan van erosie en minimale bodembedekking. Of waren voorheen vergroeningseisen voor de vergroeningsbetaling zoals: blijvend grasland. Ook zijn er maatregelen veranderd of verscherpt: gewasdiversificatie wordt gewasrotatie (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2021b). In de tabel hieronder zijn de 9 GLMC's weergegeven en welke rol ze voorheen in het GLB speelden.

Tabel 1. De GLMC's van het nieuwe GLB en welke rol ze spelen in het huidige GLB.

De GLMC's van het nieuwe GLB	Rol in huidige GLB
1. Behoud van blijvend grasland	Vergroeningsbetaling (blijvend grasland)
2. Bescherming van veenweide en wetlands	
3. Verbod op het verbranden van stoppels	Conditionaliteit basisbetaling (GLMC 6)
4. Bufferstroken langs waterlopen	Conditionaliteit basisbetaling (GLMC 1)
5. Erosie tegengaan	Conditionaliteit basisbetaling (GLMC 5)
6. Minimale bodembedekking	Conditionaliteit basisbetaling (GLMC 4)
7. Vruchtwisseling op bouwland	Vergroeningsbetaling (vrijstelling mogelijk) in de vorm van gewasdiversificatie
8. Niet productief areaal en landschapselementen	Vergroeningsbetaling (vrijstelling mogelijk) en GLMC 7 (behoud van landschapselementen)
9. Blijvend graslandbescherming in Natura 2000-gebieden	Vergroeningsbetaling (blijvend grasland)

De meeste wijzigingen die zijn doorgevoerd in de GLMC's komen voort uit het 7^e nitraatactieplan. De aanpassingen die leiden tot GLMC 7 en GLMC 8 komen voort uit het 7^e nitraatactieplan (Van Boekel et al., 2021). Als het 7^e nitraatactieplan wijzigt, zal de invulling van deze GLMC's ook wijzigen om aan de wetgeving te voldoen (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021c). Van de 9 conditionaliteiten zijn er 4 overgenomen uit het vorige GLB, 4 zijn er toegevoegd vanuit de vergroeningsbetaling en er is 1 nieuwe conditionaliteit toegevoegd. De vergroeningsbetaling krijgt dus een plek binnen de GLMC's waardoor de voorwaarden voor het ontvangen van de basisinkomenssteun worden verzwaard (Berkhout et al., 2021).

1.3.2 De eco-regeling

Naast de basisinkomenssteun kan een landbouwer nog in aanmerking komen voor de eco-regeling. De eco-regeling is er ter vervanging van de vergroeningsbetaling. De eco-regeling wordt uitbetaald op basis van de inspanningen van de landbouwer. Vergelijkbaar met het Agrarisch Natuurbeheer krijgen landbouwers een onkostenvergoeding voor de maatregelen die ze uitvoeren (Berkhout et al., 2018). De eco-regeling is de grootste verandering van het nieuwe GLB en heeft een grote impact op hoe de landbouwer de grondgebondensteun verdient. Deze zijn dan ook uitgebreid in de praktijk getest tijdens de eerdergenoemde GLB-pilots.

De inspanning binnen de eco-regelingen zijn gericht op de 5 thema's: bodem, water, klimaat, landschap en biodiversiteit. Landbouwers kunnen punten verdienen op de 5 thema's via maatregelen. Er zijn 26 maatregelen bedacht die aan 1 of meerdere doelen bijdragen. Per maatregel kan er voor elk doel tussen de 0 en 60 punten worden verdiend afhankelijk van de impact van de maatregel op dat doel (bijlage 1). Als de landbouwer voor elk doel genoeg punten heeft behaald komt de landbouwer in aanmerking voor de eco-regeling. De hoogte van de uitbetaling wordt

bepaald door een medaille-systeem. Aan elke maatregel is ook een waarde gekoppeld ter compensatie van inspanning en productievermindering (bijlage 2). De hoogte van de compensatie is afhankelijk van de maatregel (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2022a). Zo zijn er maatregelen waarbij een landbouwer alleen iets in stand moet houden minder belonend dan maatregelen waar een landbouwer veel tijd en middelen aan kwijt is (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021d). Ook de regio heeft invloed op de compensatie van de maatregel doordat regio's verschillen van elkaar met bijvoorbeeld grondsoort en bouwplan (Beldman et al., 2019). Afhankelijk van de som van de compensatie wordt een landbouwer ingedeeld in de categorie brons, zilver of goud. Waarbij een landbouwer in de categorie goud meer wordt uitbetaald dan een landbouwer in de categorie brons (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021d).

Niet alle maatregelen worden aan het begin van het GLB (januari 2023) ingevoerd. Sommige maatregelen worden later pas toegevoegd aan de lijst, dit heeft te maken met controleerbaarheid. Een onderdeel van het nieuwe GLB is dat er minder middelen besteed worden aan controle. Het is dus de bedoeling dat de maatregelen zoveel mogelijk via satelliet of vanaf achter het bureau gecontroleerd kunnen worden. Zo staat precisielandbouw als eco-activiteit nog niet op de lijst met eco-maatregelen, maar ook permanente groenbedekking die al wel op de lijst staat wordt nog niet in 2023 ingevoerd. Wanneer het mogelijk is dit te verifiëren zonder fysieke controles worden deze aan de lijst met eco-maatregelen toegevoegd (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021d). De 26 maatregelen zijn onderverdeeld in 6 categorieën. In tabel 2 zijn alle categorieën en de bijbehorende maatregelen te vinden samen met het ingangsjaar.

Tabel 2. De 26 maatregelen verdeeld over de 6 categorieën met ingangsjaar (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021d).

Hoofddeelt	
1. Rustgewassen als hoofddeelt minimaal 1 op 3 (perceel)	2023
2. Vroeg ras rooigewas (oogsten < 1 september)	2023
3. Vroeg ras rooigewas (oogsten < 1 november)	2023
4. Eiwithoudende gewassen als hoofddeelt	2023
5. Akkerbouw, gewas uit lijst meerjarige gewassen staat langer dan 18 maanden op perceel	2023
6. Langjarig grasland (> 5 jaar)	2023
7. Gras/klaver	2023
8. Grasland met kruiden	2023
9. Strokenteelt, minimaal 10 stroken in een combinatie van minimaal 3 gewassen in stroken van minimaal 3 en maximaal 24 meter breed	2023
10. Natte teelt	2023
11. Mengteelt	Na 2023
12. Kleinschalig perceel (< 2 ha) voor meer dan 60% omzoomd	Na 2023
Bodemgewas	
13. Onderzaai vanggewas	2023
14. Bedekt houden percelen (waaronder niet productief rustgewas) tot 1 maart. Onderwerken zonder gebruik van onkruidbestrijdingsmiddelen.	2023
15. Onderwerken graszode (zonder gebruik van onkruidbestrijdingsmiddelen glyfosaat).	Na 2023
16. Permanente groenbedekking (direct zaaien in groenbemester, bedekt tot oogst van de hoofddeelt).	Na 2023
Teelt maatregelen	
17. Biologische bestrijding (steriele mannetjes, nematoden)	2023
Vee maatregelen	

18. Maximaal 1,5 GVE per hectare (grasland)	Na 2023
19. Verlengde weidegang 1500 uur	2023
20. Verlengde weidegang 3000 uur	2023
Niet productief landbouwgrond	
21. Bufferstrook met kruiden (langs grasland)	2023
22. Bufferstrook met kruiden (langs bouwland)	2023
23. Houtig element (heg, haag, struweel) is in stand gehouden	2023
24. Houtig element is aanwezig (overige houtige elementen)	2023
25. Water elementen ecologisch schonen. Het element is na 15 juni voor 25% tot 75% geschoond	Na 2023
26. Niet-productieve akker(rand) minimaal 12 maanden (rand minimaal 3 meter)	2023
Duurzaam bedrijf	
27. Biologische bedrijf (SKAL)	2023

Nederland wil Biologische landbouw (SKAL gecertificeerd) stimuleren, daarom wordt deze maatregel automatisch beloont met de categorie goud, hierdoor zullen biologische bedrijven altijd de maximale vergoeding vanuit de eco-regeling ontvangen (Koopmans et al., 2021). Maar ook Europese doelen hebben invloed op de eco-regeling. Zoals de wens voor minder bestrijdingsmiddelen (Schebesta & Candel, 2020), dit heeft geleid tot de maatregel: biologische bestrijding. En de wens voor meer landschapselementen en minder nutriënten verliezen (Montanarella & Panagos, 2020).

1.3.3 De eco-regeling in de praktijk: een praktijkvoorbeeld

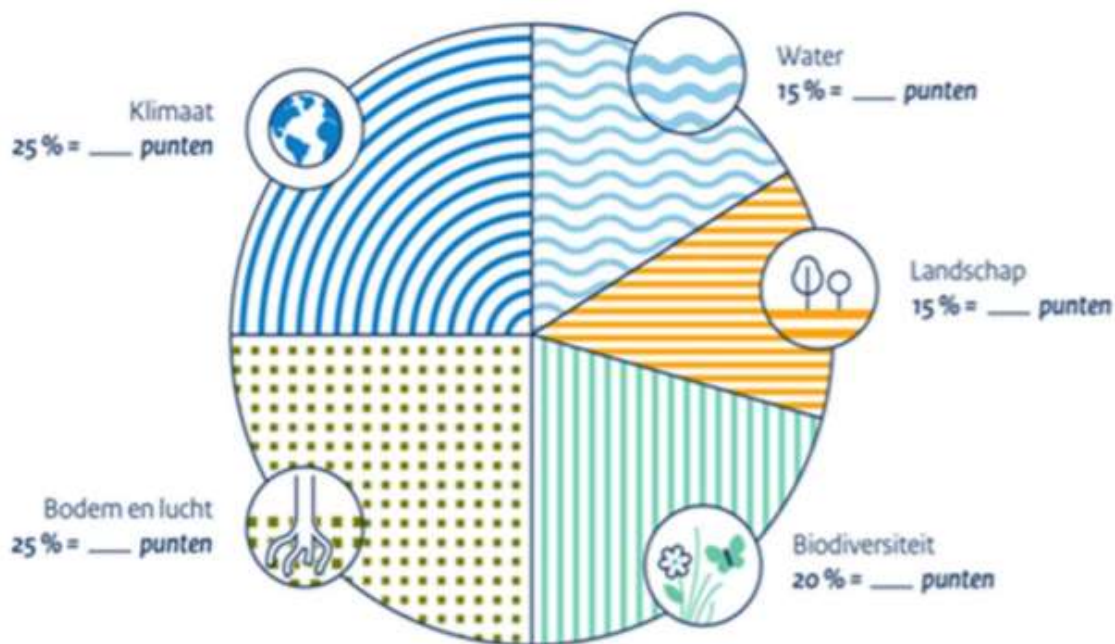
Voor een landbouwer ziet een jaar met activiteiten er als volgt uit. Aan het begin van het jaar geeft de landbouwer aan welke maatregelen deze wilt uitvoeren. In een digitale omgeving kan op perceelniveau worden aangegeven welke activiteiten de landbouwer gaat uitvoeren. De landbouwer krijgt dan te zien of met het gekozen maatregelen pakket voldoende punten worden gehaald voor de instapeis om in aanmerking te komen voor de eco-regeling. Tijdens het jaar kunnen er natuurlijk dingen veranderen door invloeden van buitenaf. Deze invloeden kunnen door de landbouwer worden doorgevoerd in het systeem zodat de landbouwer kan zien wat de gevolgen zijn voor zijn resultaat. Als het nodig en mogelijk is kan de landbouwer nog wijzigingen doorvoeren. In oktober/november kan de landbouwer een betaalverzoek indienen voor het uitbetalen van de eco-regeling. Op dit moment wordt er gecontroleerd of de landbouwer de maatregelen heeft uitgevoerd die hij heeft opgegeven. Als de landbouwer vervolgens aan alle eisen voldoet wordt deze uitbetaald op basis van de inspanning (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2022b).

Hoeveel punten een landbouwer moet verzamelen voor elk thema is afhankelijk van de grootte van het areaal en de regio waar de landbouwer is gevestigd. De schijf van 5 geeft de verdeling van de punten over de 5 verschillende thema's aan. Dit kan verschillen per regio. Elke regio heeft namelijk te maken met eigen uitdagingen binnen de schijf van vijf, waardoor het voor de ene regio belangrijker is inspanning te leveren voor het ene thema en voor de andere regio voor het andere thema. Op dit moment wordt uitgegaan van 2 regio's. De eerste regio bestaat uit: de zandgronden in zuid en oost Nederland samen met de veenkoloniën. En de tweede regio bestaat uit de rest van Nederland, dus de kleigebieden en de westelijke veengronden (bijlage 3). De grote van het areaal bepaalt de minimale hoeveelheid aan punten die de landbouwer moet behalen om in aanmerking te komen voor de eco-regeling (Ministerie van Landbouw, Natuur en voedselkwaliteit, 2021d).

In een rekenvoorbeeld dat hieronder is beschreven, is uitgegaan van 50 hectare (inclusief landschapselementen) en de schijf van vijf (figuur 1) is verdeeld volgens de puntenverdeling van regio 2:

- Minimaal 25% van de punten voor het thema klimaat
- Minimaal 15% van de punten voor het thema water
- Minimaal 15% van de punten voor het thema landschap
- Minimaal 20% van de punten voor het thema biodiversiteit
- Minimaal 25% van de punten voor het thema bodem

Figuur 1. de schijf van vijf van het rekenvoorbeeld zoals onder het figuur is beschreven. Per thema is aangegeven hoeveel procent van de punten er op dat thema gehaald moeten worden. Het aantal punten per thema hangt af van de grootte van het areaal en de regio waar het bedrijf zich bevindt.

Op basis van de uitgangspositie van het rekenvoorbeeld is de puntenverdeling voor de verschillende thema's als volgt: eerst wordt het totaal minimaal aantal te behalen punten berekend. In het rekenvoorbeeld is dit 250, er moeten namelijk 5 punten per hectare behaald worden om in aanmerking te komen voor de eco-regeling. Vervolgens worden die 250 punten verdeeld over de schijf van vijf. Dit leidt tot de volgende verdeling van punten op de schijf van vijf:

- 25% van 250 punten: 62,5 punten voor het thema klimaat
- 25% van 250 punten: 62,5 punten voor the thema bodem
- 15% van 250 punten: 37,5 punten voor het thema water
- 15% van 250 punten: 37,5 punten voor het thema landschap
- 20% van 250 punten: 50 punten voor het thema biodiversiteit

Als de landbouwer op alle thema's dit aantal punten haalt komt hij in aanmerking voor de eco-regeling. Vervolgens wordt bepaald wat de inspanning is geweest van de uitgevoerde maatregelen, om tot een uitbetaal niveau te komen. Voortbouwend op het rekenvoorbeeld hierboven wordt de berekening getoond voor de uitwerking van de maatregelen op de te behalen punten en de inspanning, hierbij is geen rekening gehouden met GLMC8 die invloed heeft op de berekening van de inspanning.

Er is van de volgende situatie uitgegaan, een melkveehouder met 50 hectare heeft het volgende plan gemaakt:

- 30 ha Blijvend grasland
 - Maatregel: Langjarig grasland (> 5 jaar)
- 10 ha Tijdelijk grasland met kruiden
 - Maatregel: Kruidenrijk grasland
- 8 ha Snijmais
 - Maatregel: Groenbedekking tot
- 0,5 ha Bufferstrook langs bouwland
 - Maatregel: Bufferstrook langs bouwland
- 1,5 ha Bufferstrook langs grasland
 - Maatregel: Bufferstrook langs grasland
- Totaal 40 ha grasland
 - Maatregel: verlengde weidegang 1500 uur

Voor de bepaling van de inspanningsdrempels is uitgegaan van (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2022a):

- 60 euro/ha voor niveau brons, totaal 3000 euro.
- 100 euro/ha voor niveau zilver, totaal 5000 euro.
- 200 euro/ha voor niveau goud, totaal 10000 euro.

In tabel 3 zijn de puntenverdeling en de toegekende inspanning uitgesplitst per perceel/maatregel, berekend met de punten en bedragen uit bijlage 1 en bijlage 2. Daarin is te zien dat de situatie zoals hierboven beschreven, genoeg punten haalt op elk thema en genoeg inspanning levert voor het niveau goud. Er wordt dan ook uitbetaald op niveau goud, in het geval van dit voorbeeld 10000 euro.

Tabel 3. Berekening van het rekenvoorbeeld eco-regeling, waarbij het aantal punten en de waarde per maatregel is berekend, het totaal is berekend en wat er nodig was voor niveau brons.

Maatregel	Hectare	Klimaat	Bodem	Water	Landschap	Biodiversiteit	Waarde
Langjarig grasland (> 5 jaar)	30	120	120	90	0	0	2700
Grasland met kruiden	10	20	40	10	20	20	1800
Groenbedekking	8	16	24	24	8	8	3440
Bufferstrook langs bouwland	0,5	1	2	0	0,5	20	572,5
Bufferstrook langs grasland	1,5	0	0	6	4,5	4,5	1642,5
Verlengde weidegang 1500 uur	40	80	120	0	40	0	0
Benodigd voor niveau brons		62,5	62,5	37,5	37,5	50	3000
Totaal	50	237	306	130	73	52,5	10155

Wat verder opvalt is dat de punten voor de thema's klimaat, bodem en water ruimschoots gehaald worden, terwijl die voor biodiversiteit maar net gehaald worden. Dit komt door de keuze van maatregelen, in dit geval geeft Langjarig grasland veel punten geeft voor klimaat, bodem en water maar helemaal niks voor landschap en biodiversiteit. Zo heeft elke maatregel zijn eigen puntenverdeling. Vaak is er daarom een combinatie van maatregelen nodig om aan de benodigde aantal punten te voldoen voor de minimale uitbetaal eis.

1.4 Welke maatregelen zijn geschikt voor melkveehouders?

Dit rekenvoorbeeld is voor een melkveehouder gemaakt, een akkerbouwer zal hele andere maatregelen kiezen die bij zijn bedrijf past. Tussen de maatregelen zijn dan ook maatregelen te vinden voor zowel veehouders als voor akkerbouwers. Bij een deel van de maatregelen die in 2023

worden ingevoerd is het duidelijk voor welke groep landbouwers deze bedoeld zijn. Voor andere maatregelen is dit minder duidelijk of kan het door beide doelgroepen worden gebruikt. Maatregelen die door beide doelgroepen gebruikt kunnen worden vallen voornamelijk onder de categorie: niet productief landbouwgrond. Dit zijn maatregelen omtrent houtwallen, bomen, kruidenrijke randen op grasland of bouwland en niet productief akker(rand). De vee maatregelen zijn duidelijk voor veehouders, en de maatregel biologisch bedrijf (SKAL) voor biologische landbouwers, zowel akkerbouwers als veehouders.

Maatregelen die vallen onder de categorie hoofdteelt zijn in 2 categorieën te verdelen, bouwland en grasland. Maatregelen omtrent grasland zullen voornamelijk gebruikt worden door veehouders, zoals:

- Langjarig grasland (>5 jaar)
- Gras/klaver
- Grasland met kruiden

Akkerbouwers zijn meer geïnteresseerd in maatregelen omtrent bouwland en zullen eerder gebruik maken van de volgende maatregelen van de categorie hoofdteelt:

- Vroeg rooigewas: aardappelen, suikerbieten
- Eiwitgewas: veldbonen, sojabonen, luzerne
- Rustgewas: tarwe, gerst, rogge, luzerne
- Meerjarige teelt: tijdelijk grasland, rode klaver, luzerne

Maar ook veehouders kunnen gebruik maken van deze maatregelen. Op veel rundveebedrijven wordt er naast gras ook nog een ander voedergewas gevoerd, bijv.: snijmais, voederbieten, veldbonen, luzerne, sojabonen, tarwe of gerst. Deze voedergewassen kunnen veehouders ook zelf telen. Dan kunnen ze worden gekoppeld aan een maatregel zoals:

- Vroeg rooigewas: voederbiet
- Eiwitgewas: veldbonen, luzerne, rode klaver, sojabonen
- Rustgewas: tarwe/gerst, tijdelijk grasland
- Meerjarige teelt: tijdelijk grasland, rode klaver, luzerne

Vaak zijn dit meer akkerbouw-achtige gewassen die door een veehouder als veevoer wordt geteeld. Als deze maatregelen door veehouders worden uitgevoerd zal dit vaak op veel kleinere schaal zijn dan dat akkerbouwers dat doen, hierdoor zal de impact van de maatregel op het punten totaal kleiner zijn dan voor een akkerbouwer. Maatregelen van de categorie hoofdteelt die op bouwland worden uitgevoerd, kunnen vaak worden gecombineerd worden met een maatregel uit de categorie bodemgewas. Meestal worden die maatregelen voor, achteraf of tijdens de hoofdteelt uitgevoerd.

De maatregelen uit de categorie bodemgewas zijn:

- Onderzaai vanggewas: bijv. bij snijmais
- Bedekt houden perceel tot 1 maart met een groenbemester, vervolgens mechanisch vernietigen

Dan blijven er nog een paar maatregelen over. De maatregel biologische bestrijding, natteteelt en strokenteelt. Deze maatregelen zullen niet snel gebruikt worden door veehouders. Ze vereisen specialistische kennis om uit te voeren of veehouders hebben een te klein bouwplan om dit te realiseren.

1.5 Welke maatregelen kiest een veehouder?

Het is belangrijk om te weten wat het bouwplan is voordat er een keuze gemaakt kan worden welke maatregelen passen op het bedrijf. De maatregelen uit de categorie hoofdteelt en bodemgewas zijn alleen uit te voeren in combinatie met een bepaald gewas, het is dus van belang om te weten welke maatregelen samen mogen met welke gewassen. Hierbij is het belangrijk dat er gekeken wordt, naar wat al wordt gedaan door de landbouwer en welke maatregel daarbij past.

De regio van het bedrijf heeft invloed op het bouwplan van veehouders. Zo wordt er in Flevoland en Zeeland op de kleigrond relatief meer luzerne verbouwd. En wordt in Noord-Brabant op zandgrond relatief meer snijmais verbouwd dan elders in het land, zoals te zien is in tabel 4 (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022). Maar ook binnen provincies zijn er verschillen tussen verschillende melkveebedrijven. Denk aan intensiteit en grondsoort. Beide factoren hebben invloed op het bouwplan en gaan invloed hebben op de gekozen maatregelen.

Tabel 4. percentage van verschillende voedergewassen van het geheel aan areaal voedergewassen per provincie van het jaar 2021.

	Blijvend grasland	Natuurlijk grasland	Tijdelijk grasland	Luzerne	Snijmais	Voederbieten	Overige groenvoedergewassen
Groningen	64,5%	7,2%	16,8%	1,2%	9,8%	0,2%	0,2%
Fryslân	75,6%	5,8%	10,3%	0,1%	8,2%	0,1%	0,0%
Drenthe	48,4%	8,3%	23,4%	0,2%	19,1%	0,4%	0,1%
Overijssel	61,0%	3,6%	16,1%	0,1%	18,9%	0,2%	0,0%
Flevoland	21,1%	7,2%	51,9%	3,3%	15,9%	0,3%	0,3%
Gelderland	60,7%	5,4%	15,1%	0,1%	18,3%	0,3%	0,0%
Utrecht	75,9%	6,8%	7,9%	0,1%	9,2%	0,1%	0,0%
Noord-Holland	58,4%	7,7%	26,4%	1,5%	5,8%	0,2%	0,1%
Zuid-Holland	74,3%	10,2%	8,1%	0,5%	6,8%	0,1%	0,1%
Zeeland	30,4%	15,1%	30,3%	6,8%	17,0%	0,4%	0,1%
Noord-Brabant	32,1%	8,2%	28,7%	0,7%	29,7%	0,4%	0,3%
Limburg	37,2%	12,3%	23,3%	1,2%	25,4%	0,4%	0,3%

Daarnaast heeft de regio invloed op de aanwezigheid van landschapselementen en niet productief areaal. Dit is belangrijk omdat er als tweede gekeken zal worden naar het niet productief areaal en landschapselementen. Zijn deze aanwezig, en welke maatregelen kunnen daarop worden toegepast, of moet er niet productief areaal of landschapselementen gecreëerd worden om aan de eco-regeling te voldoen. Daarnaast is het belangrijk om te weten of er nog een deel nodig is om te voldoen aan GLMC8 voor het behalen van de instapreis van de grondgebonden basisinkomenssteun. Vrijstelling voor GLMC8 is mogelijk mits meer dan 75% van het bouwland wordt gebruikt voor grassen, kruidachtige voedergewassen, braak en/of vlinderbloemige gewassen. Of als meer dan 75% van het areaal landbouwgrond blijvend grasland is of gebruikt wordt voor gewassen die onder water staan (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2022c). Dit is voornamelijk voor veehouders interessant wanneer er weinig landschapselementen aanwezig zijn. Ook hiervoor is het belangrijk om te weten wat het bouwplan van de veehouder is. Ook wordt er gekeken of een melkveebedrijf aan beweiding doet. En is het interessant om te kijken of er gedaan kan worden aan de eco-maatregel: verlengde weidegang (1500 of 3000 uur), om hiermee extra punten te verdienen.

Als laatste wordt er gekeken of er genoeg punten zijn behaald voor uitbetaling voor de eco-regeling. Als dit niet zo is kan dit aan verschillende dingen liggen zoals bijvoorbeeld:

- Te weinig verschillende maatregelen: niet elke maatregel scoort even goed op elk thema.
- Te weinig punten op een thema: zoek naar een maatregel die goed scoort op dat thema.
- Te weinig verschillende categorieën: maatregelen uit de categorie landschap scoren beter op het thema landschap dan maatregelen uit de categorie hoofdteelt.

Een combinatie van verschillende maatregelen uit verschillende categorieën die goed scoren op verschillende thema's is belangrijk voor het behalen van voldoende aantal punten.

1.6 Knowledge gap & Afbakening

De grondsoort, de regio en de intensiteit van een melkveebedrijf hebben invloed op het bouwplan. Belangrijk want, het bouwplan gaat invloed hebben op de gekozen maatregelen. Door de juiste combinatie van maatregelen te kiezen, kunnen er voldoende punten worden gehaald om de eco-regeling uitbetaald te krijgen. Voor melkveehouders is het interessant om te weten, welke

combinatie van maatregelen uit de verschillende categorieën mogelijk zijn om voldoende punten te behalen voor elk thema en of hier een verband is met de grondsoort, regio en de intensiteit van het bedrijf.

Er gaat geen advies gegeven worden aan de hand van de resultaten over welke maatregelen een veehouder moet kiezen op basis van de regio, grondsoort of intensiteit van het melkveebedrijf om genoeg punten te scoren voor de uitbetaling drempel van de eco-regeling. Wel kunnen de resultaten als hulpmiddel worden gebruikt bij het kiezen van geschikte maatregelen die passen bij het bedrijf.

1.7 Hoofd- en deelvragen

Voor dit onderzoek is de hoofdvraag als volgt geformuleerd:

“Wat is het verband tussen de grondsoort, regio of intensiteit van het melkveebedrijf en de gekozen eco-maatregelen?”.

De volgende deelvragen zijn opgesteld om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden:

Deelvraag 1: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”.

Deelvraag 2: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”.

Deelvraag 3: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”.

1.8 Relevantie

De komst van het nieuwe GLB veranderd de manier waarop landbouwers de inkomenssteun kunnen ontvangen. Niet alleen hebben ze te maken met een verhoogde conditionaliteit maak ook de eco-regelingen brengt nieuwe uitdagingen en mogelijkheden met zich mee. Deze uitdagingen en mogelijkheden zijn voor veehouders anders dan voor akkerbouwers. Daarnaast is tijdens de GLB-pilots al gebleken dat de gewenste eco-maatregelen regionaal kunnen verschillen.

Deze verschillen zijn van belang voor melkveehouders om te weten. Als melkveehouders weten welke maatregelen passen bij hun regio, grondsoort of de intensiteit van hun melkveebedrijf kunnen ze een betere keuze maken die past bij hun bedrijf, of om te kijken of ze een maatregel over het hoofd zien die zou kunnen passen bij het bedrijf.

Hoofdstuk 2. Materiaal en methode

In dit hoofdstuk is de materiaal en methode van het onderzoek beschreven.

2.1 Het onderzoek

Het doel van het onderzoek is om te kijken of er een verband is tussen de regio, grondsoort en intensiteit van het bedrijf en de gekozen maatregelen. Via een enquête is er gevraagd naar de voorkeur voor de verschillende maatregelen, door de maatregelen op verschillende manieren in te delen (los, per thema en per categorie).

2.2 Onderzoeksopzet

Het onderzoek is gefocust op het verband tussen de regio, grondsoort of intensiteit en de gekozen eco-maatregelen van een melkveebedrijf. Daarom werd er als eerst gevraagd naar de regio, de grondsoort en de intensiteit van het melkveebedrijf. Op die manier kon deelvraag 1 beantwoord worden: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”. Er werd per eco-maatregel gevraagd of de maatregel bij het bedrijf past. Er werd daarbij alleen gevraagd naar de maatregelen die in 2023 ingevoerd worden, zoals beschreven in tabel 2 van hoofdstuk 1. Het doel van deze deelvraag is om bij elke maatregel te kijken of een veehouder denkt dat deze maatregel binnen het bedrijf past.

De tweede deelvraag is: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”. Per thema werd, voor die thema de hoogst scorende maatregelen (zoals beschreven is in bijlage 1), gevraagd welke maatregel bij het bedrijf past. Er werd geprobeerd per thema minimaal 5 maatregelen als keuze te geven. Het doel van deze deelvraag was het verspreiden van de keuzes voor verschillende maatregelen over de verschillende thema’s omdat uit het theoretisch kader is gebleken dat kiezen voor maatregelen binnen 1 thema kan leiden tot niet genoeg punten voor het behalen van de eco-regeling. Er waren meerdere keuzes mogelijk.

De derde deelvraag is: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”. Per categorie (zoals beschreven in tabel 2 van hoofdstuk 1) werd gevraagd welke maatregel bij het bedrijf past. Het doel van deze deelvraag was het verspreiden van de keuzes voor verschillende maatregelen over de verschillende categorieën omdat uit het theoretisch kader is gebleken dat kiezen voor maatregelen binnen 1 categorie kan leiden tot niet genoeg punten voor het behalen van de eco-regeling. Er waren meerdere keuzes mogelijk. Er zijn een paar kleine categorieën, deze hadden ook de keuze: “Geen van bovenstaand”.

De enquête met de vragen zoals in bijlage 3 beschreven werd gemaakt met Google Docs. Met deze applicatie was de enquête gemakkelijk te verspreiden via diverse kanalen op het internet. De enquête is verspreid in facebook groepen waar veehouders actief zijn, via het online forum prikkebord.nl en via een docent op school. Na 2 weken is de enquête nogmaals verspreid via facebook en prikkebord.nl om het aantal respondenten te verhogen. Totaal heeft de enquête 3 weken open gestaan om de benodigde gegevens te verzamelen. De enquête is van tevoren getest bij vrienden met een melkveehouderij achtergrond en thuisbedrijf. Doordat ik het thuisbedrijf van de vrienden ken, kon ik goed kijken of de vragen goed werden geïnterpreteerd.

2.3 Materiaal en Methode

De doelgroep van de enquête waren melkveehouders. Voor een betrouwbaar resultaat waren voldoende respondenten nodig. De hoeveelheid aan respondenten is te berekenen met de volgende formule (surveymonkey.com, z.d.):

Waarbij:

N = populatieomvang

e = foutmarge

z = z-score

p = populatieproportie.

$$\text{Sample size} = \frac{\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2}}{1 + \left(\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2 N} \right)}$$

De populatie omvang staat gelijk aan het aantal actieve melkveehouders. Dat zijn er ongeveer 14000 (Van der Meulen, 2022). De foutmarge was vastgesteld op 5%. De z-score hangt af van de betrouwbaarheid. Voor een betrouwbaarheid van 95% was een z-score van 1,96 nodig. De populatieproportie was vastgesteld op 50%. Op basis van deze getallen waren er 375 respondenten nodig voor een betrouwbaar resultaat. Dit aantal werd niet gehaald dit zal invloed hebben op de betrouwbaarheid van het onderzoek.

De resultaten van de enquêtes zijn met Excel verwerkt tot bruikbare resultaten. De zijn geanalyseerd met tabellen en grafieken. Met behulp van het programma JASP is vervolgens met de Chi-Kwadraat toets gekeken of er significante verbanden te vinden waren tussen regio, grondsoort en intensiteit en de verschillende gekozen maatregelen.

Hoofdstuk 3. Resultaten

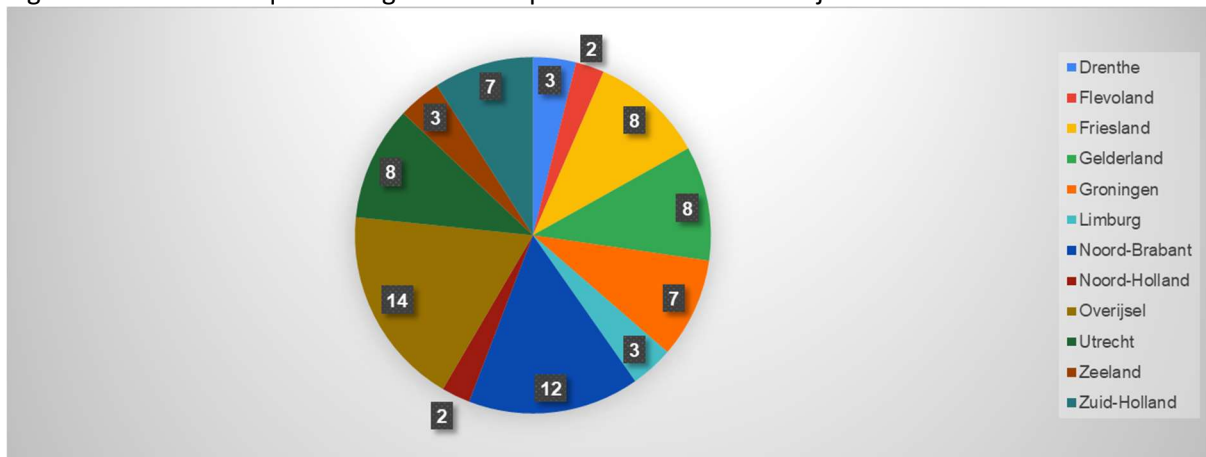
In dit hoofdstuk worden de resultaten van de enquête beschreven. Per deelvraag zijn de resultaten uiteengezet. Het hoofdstuk begint met enquêteresultaten van de onafhankelijke variabele: regio, grondsoort en intensiteit. Daarna worden de resultaten van de verschillende deelvragen beschreven.

3.1 Enquêteresultaten

3.1.1 Enquêteresultaten achtergrond respondenten

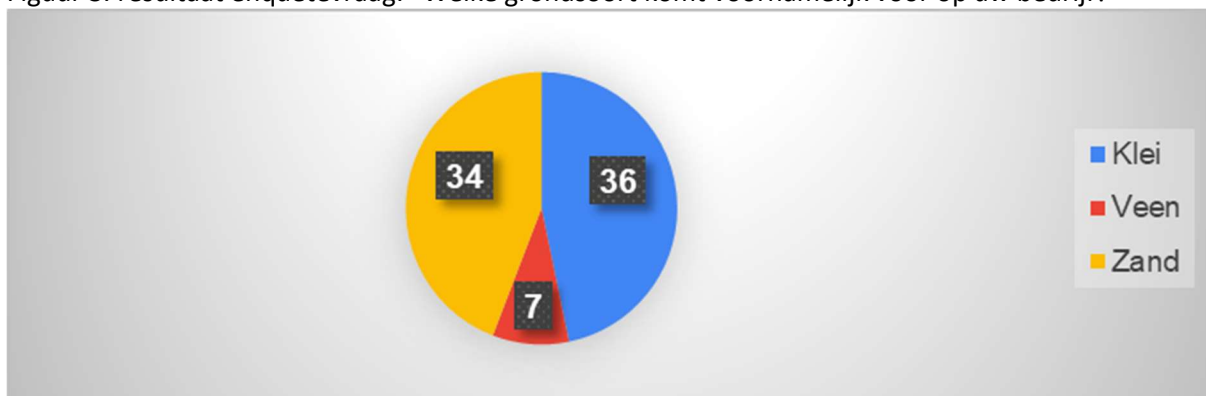
Op de enquête hebben 77 personen gereageerd. Deze 77 personen is tijdens de enquête eerst gevraagd naar de onafhankelijke variabelen: regio, grondsoort en intensiteit. Figuur 2 tot en met figuur 4 geven de resultaten per enquête vraag weer.

Figuur 2. resultaat enquêtevraag: “In welke provincie staat uw bedrijf?”

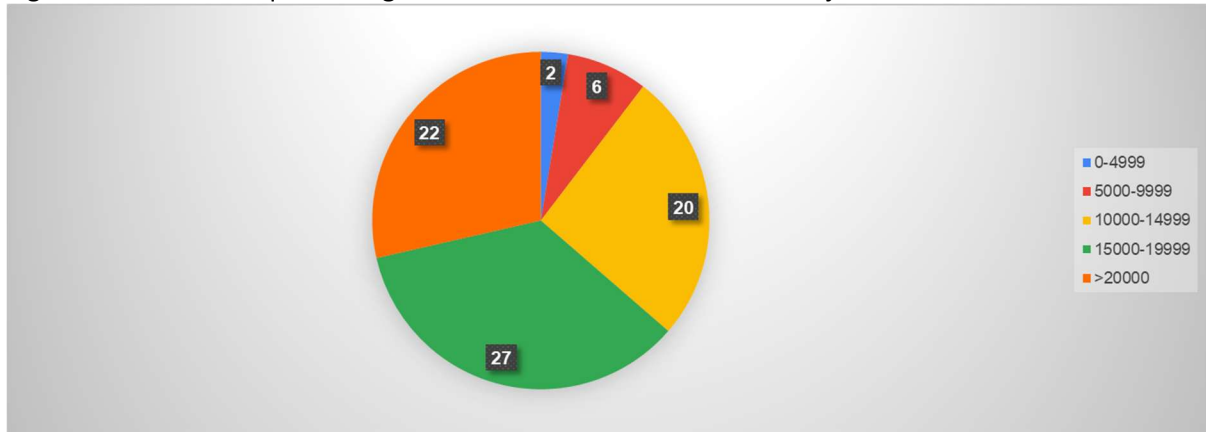
De hoeveelheid respondenten per provincie is ongelijk. Vanuit de provincie Flevoland en Noord-Holland hebben 2 respondenten gereageerd. Vanuit de provincie Zeeland, Drenthe en Limburg hebben 3 respondenten gereageerd. Vanuit de provincie Groningen en Zuid-Holland hebben 7 respondenten gereageerd. Vanuit de provincie Gelderland en Utrecht hebben 8 respondenten gereageerd. Vanuit de provincie Noord-Brabant hebben 12 respondenten gereageerd en vanuit de provincie Overijssel hebben 14 respondenten gereageerd.

Figuur 3. resultaat enquêtevraag: “Welke grondsoort komt voornamelijk voor op uw bedrijf?”

Van de respondenten hebben 34 respondenten (44%) zandgrond, 36 respondenten (47%) heeft kleigrond en 7 respondenten (9%) heeft veengrond. Er heeft geen één respondent gereageerd met Lössgrond.

Figuur 4. resultaat enquêtevraag: “Wat is de intensiteit van het bedrijf?”

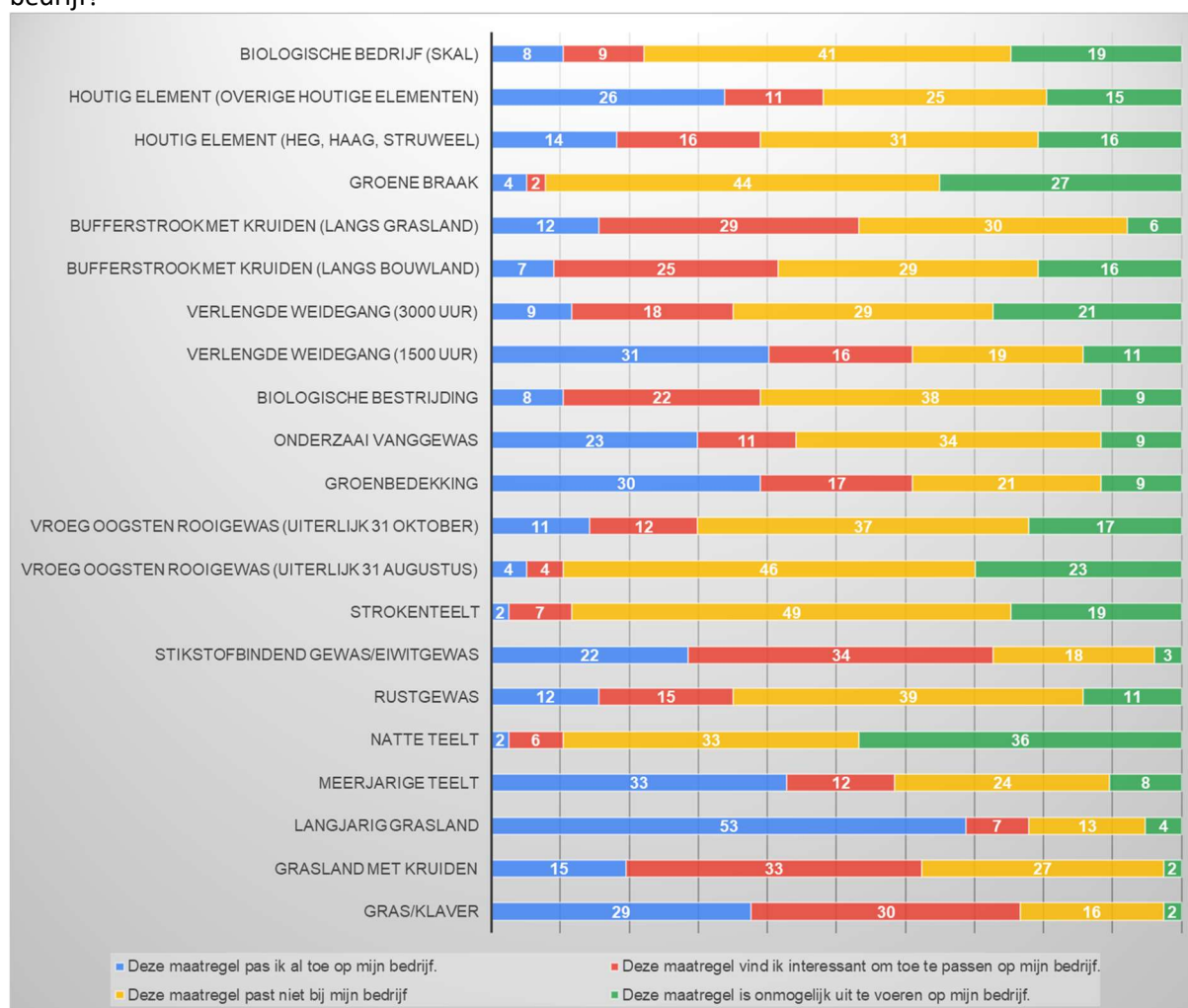

De variatie van intensiteit tussen de respondenten was groot. Daarom zijn deze gegroepeerd tot groepen van 5000kg melk/ha. Met als hoogste groep >20.000kg melk/ha. De 2 respondenten uit de groep 0-4999kg melk/ha hadden geen melkvee (dus 0kg melk/ha) maar jongvee/vleesvee. Van de respondenten hadden er 6 een intensiteit van 5000-9999kg melk/ha, 20 respondenten hadden een intensiteit van 10000-14999kg melk/ha, 27 respondenten hadden een intensiteit van 15000-19999kg melk/ha en 22 respondenten hadden een intensiteit van >20000kg melk/ha.

3.1.2 Enquêteresultaten: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”

De resultaten van deelvraag 1 zijn te vinden in figuur 5. De meeste respondenten vinden Langjarig grasland het meest interessant om toe te passen op hun bedrijf (78%), gevolgd door Gras/klaver (77%) en Stikstofbindend gewas (73%). De respondenten vinden Natte teelt (10%), Vroeg oogsten rooigewas <31 oktober (10%) en Groene braak (8%) het minst interessant om toe te passen op hun bedrijf.

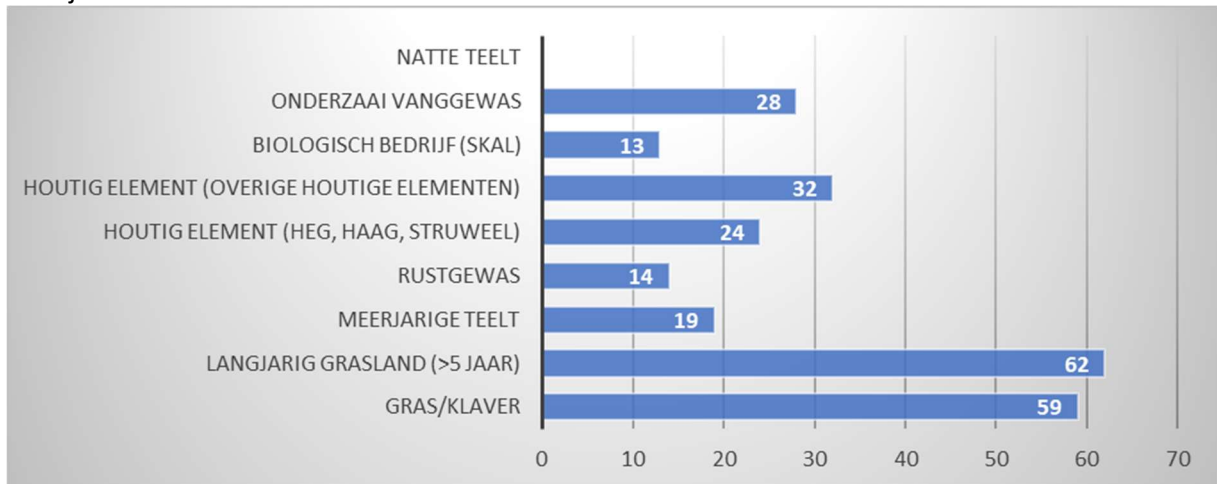
Figuur 5. resultaten van deelvraag: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”

3.1.3 Enquêteresultaten: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”

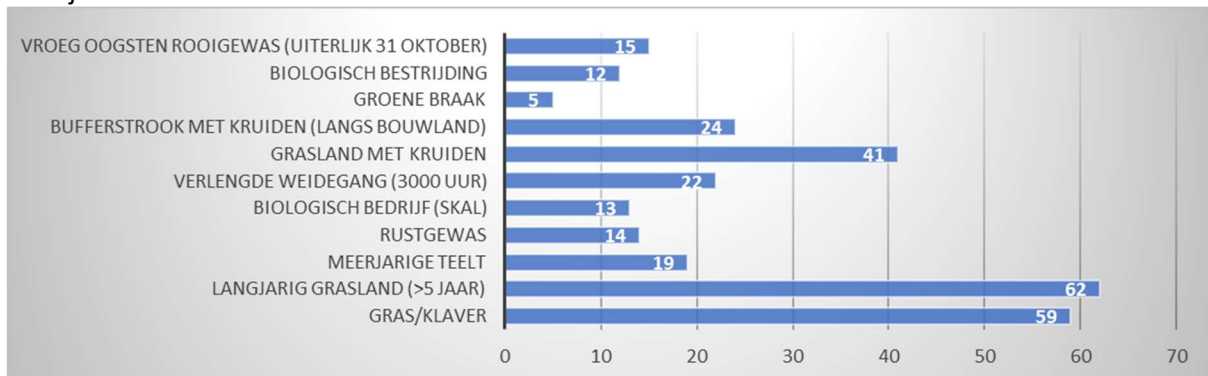
Om deelvraag 2 te beantwoorden: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”, is per thema gevraagd welke maatregelen die bij dat thema horen, melkveehouders interessant vinden om uit te voeren. In figuur 6 tot en met figuur 10 zijn de resultaten van de verschillende thema’s te zien.

Figuur 6. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van het thema: Klimaat, passen bij uw bedrijf?”

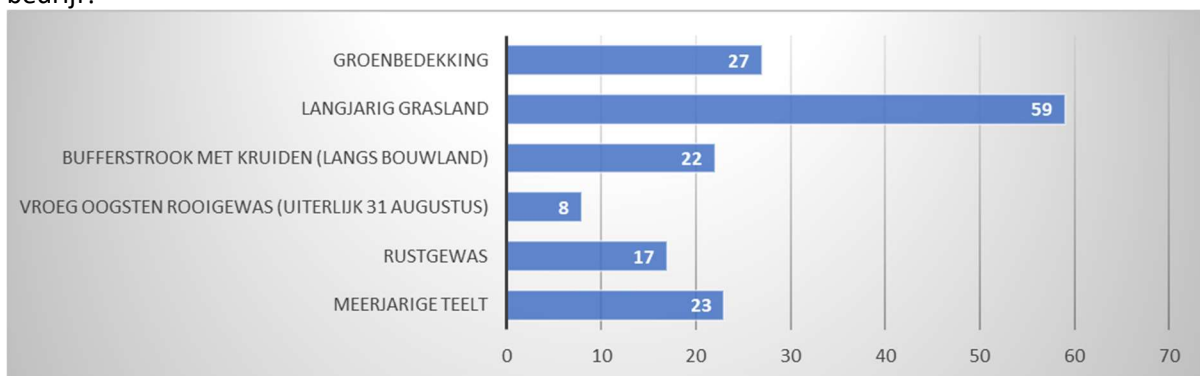
Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van het thema klimaat, kozen respondenten bij de enquête vraag: “Welke maatregelen van het thema: Klimaat, passen bij uw bedrijf?”, voornamelijk voor Langjarig grasland (81%), gevolgd door Gras/Klaver (77%). Geen één van de respondenten is geïnteresseerd in de maatregel: Natte teelt.

Figuur 7. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van het thema: Bodem, passen bij uw bedrijf?”

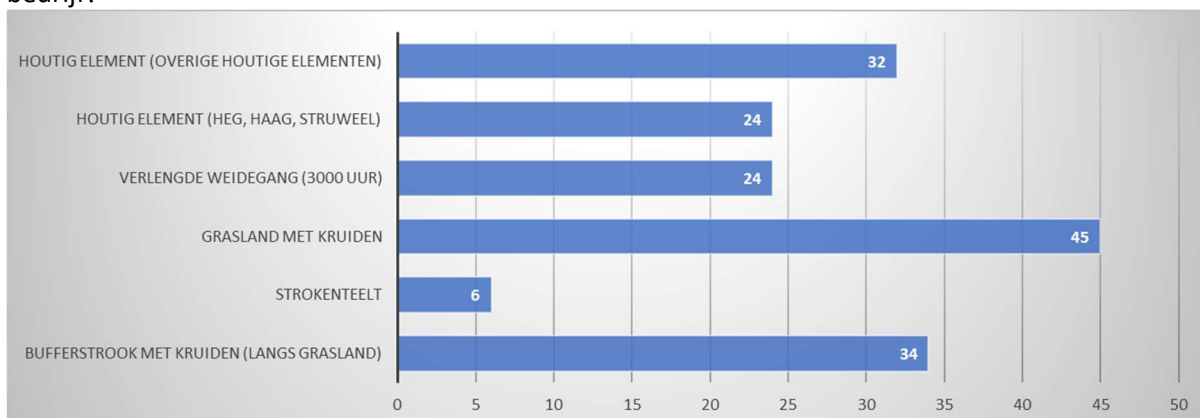
Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van het thema Bodem, kozen respondenten weer voor Langjarig grasland (81%), gevolgd door Gras/Klaver (77%). Groene braak was het minst populair binnen dit thema met 6% van de respondenten die erin geïnteresseerd zijn.

Figuur 8. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van het thema: Water, passen bij uw bedrijf?”

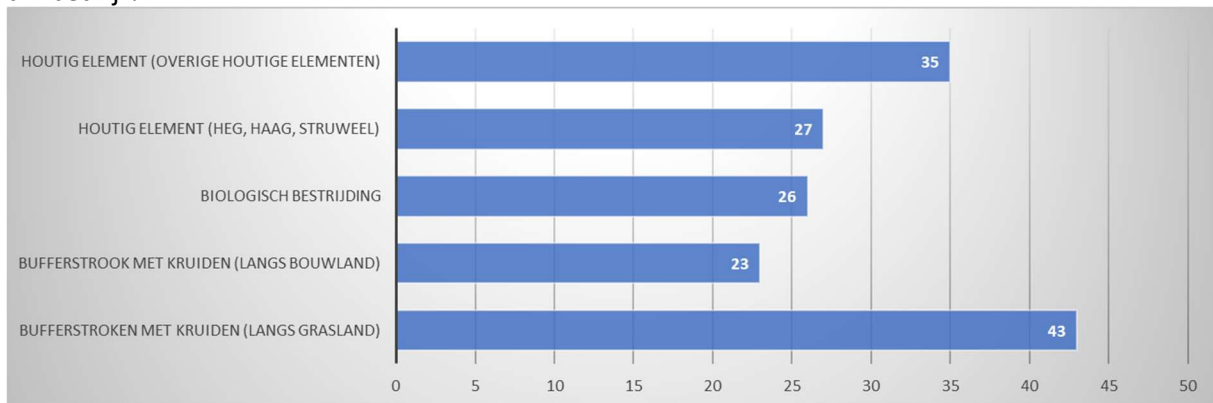
Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van het thema Water, kozen respondenten het vaakst voor Langjarig grasland (59%). Groenbedekking (35%), Meerjarige teelt (30%), Bufferstrook met kruiden (langs bouwland) (29%) en Rustgewas (22%) waren lang niet zo populair als Langjarig grasland. Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus) was het minst populair binnen dit thema met 10% van de respondenten die erin geïnteresseerd zijn.

Figuur 9. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van het thema: Landschap, passen bij uw bedrijf?”

Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van het thema Landschap, kozen respondenten het vaakst voor Grasland met kruiden (58%). Houtig element (overige houtige elementen) (42%), Houtig element (Heg, Haag, Struweel) (31%), Verlengde weidegang (3000 uur) (31%) en Bufferstrook met kruiden (langs grasland) (44%) werden minder gekozen. Strokenteelt was het minst populair binnen dit thema met 8% van de respondenten die erin geïnteresseerd zijn.

Figuur 10. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van het thema: Biodiversiteit, passen bij uw bedrijf?”

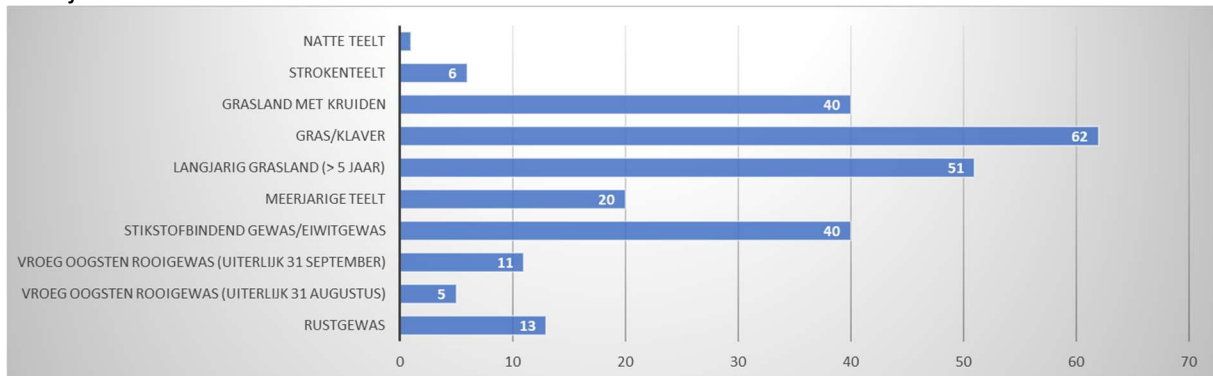

Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van het thema Landschap, waren de meeste respondenten geïnteresseerd in de maatregel Bufferstroken met kruiden (langs grasland) (56%), gevolgd door Houtig element (overige houtige elementen) (45%). Houtig element (Heg, Haag, Struweel) (35%), Biologische bestrijding (34%) en Bufferstrook met kruiden (langs bouwland) (30%) werden minder gekozen.

3.1.4 Enquêteresultaten deelvraag: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”

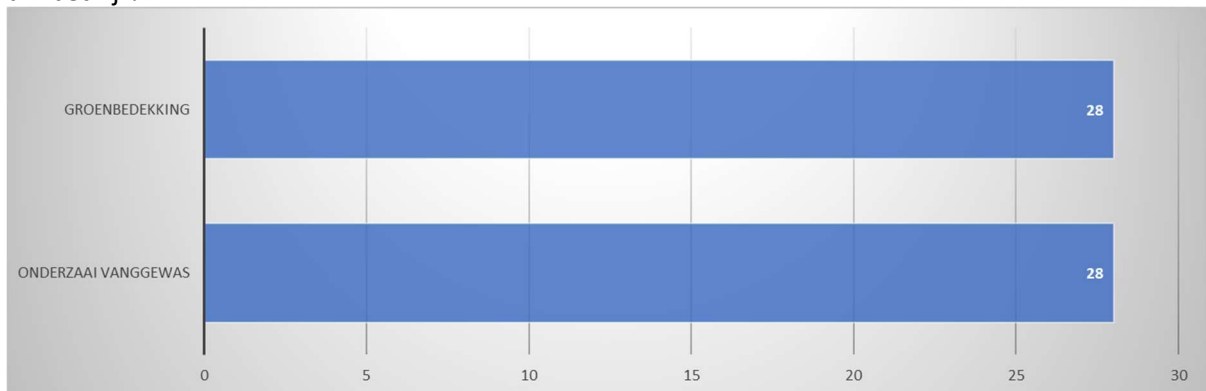
Om deelvraag 3 te beantwoorden: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”, is per categorie gevraagd welke maatregelen die bij die categorie horen, melkveehouders interessant vinden om uit te voeren. In figuur 11 tot en met figuur 16 zijn de resultaten van de verschillende thema's te zien.

Figuur 11. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van de categorie: Hoofddeelt, passen bij uw bedrijf?”

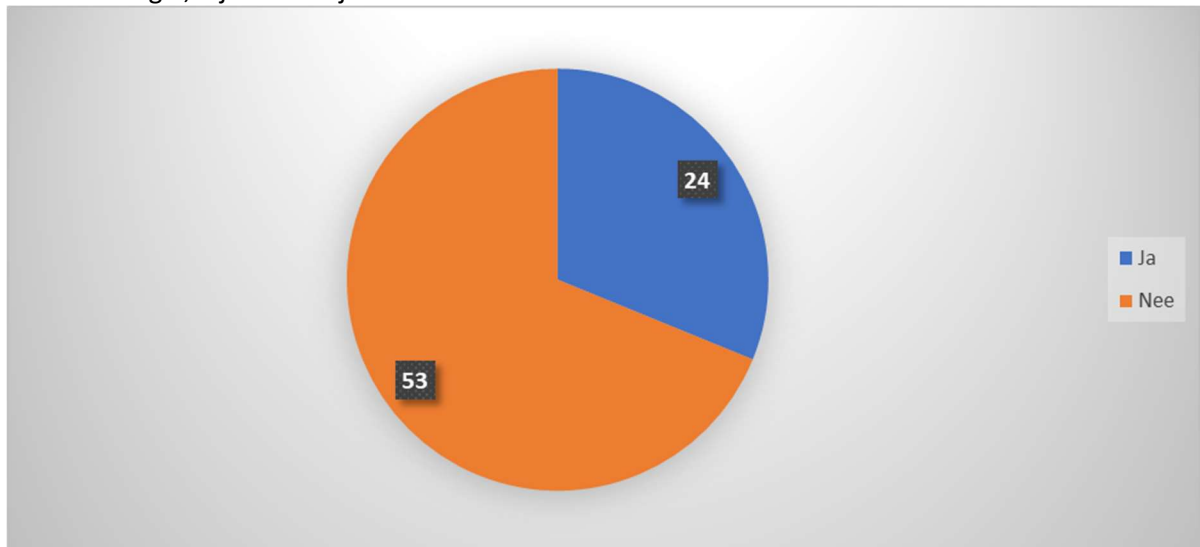
Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van de categorie Hoofddeelt, waren de meeste respondenten geïnteresseerd in de maatregel Gras/klaver (81%), gevolgd door Langjarig grasland (66%), Grasland met kruiden (52%) en Stikstofbindend gewas/eiwitgewas (52%). Minder populair waren Meerjarige teelt (26%), Rustgewas (17%), Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijke 31 september) (14%). Natte teelt (1%) was de minst populaire maatregel van deze categorie, daarboven eindigde nog Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus) (6%) en Strokenteelt (8%).

Figuur 12. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van de categorie: Bodemgewas, passen bij uw bedrijf?”

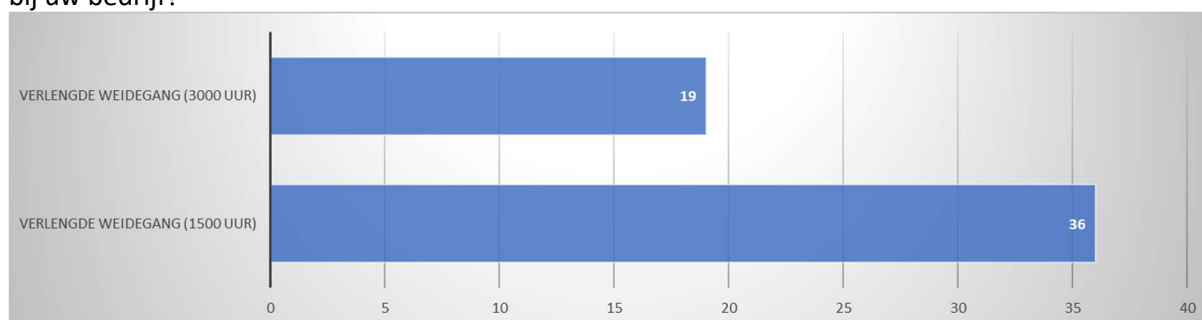
Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van de categorie Bodemgewas, waren er evenveel respondenten geïnteresseerd in Groenbedekking (36%) en Onderzaai vanggewas (36%).

Figuur 13. Resultaten enquêtevraag: “Past de maatregel: Biologisch bestrijding, van de categorie: teeltmaatregel, bij uw bedrijf?”

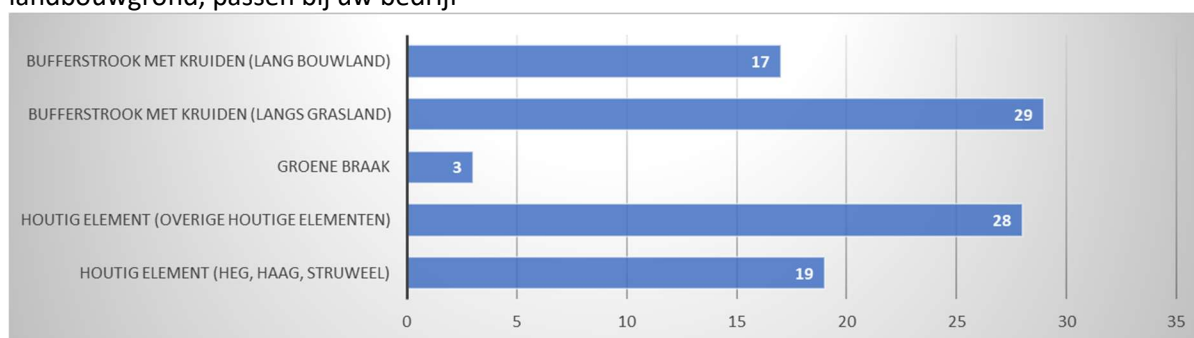
Wanneer werd gevraagd of de maatregel Biologische bestrijding van de categorie Teeltmaatregel bij hun bedrijf past, werd er door 31% “Ja” geantwoord. Door 69% werd geantwoord dat deze maatregel niet bij hun bedrijf past.

Figuur 14. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van de categorie: Vee maatregel, passen bij uw bedrijf?”

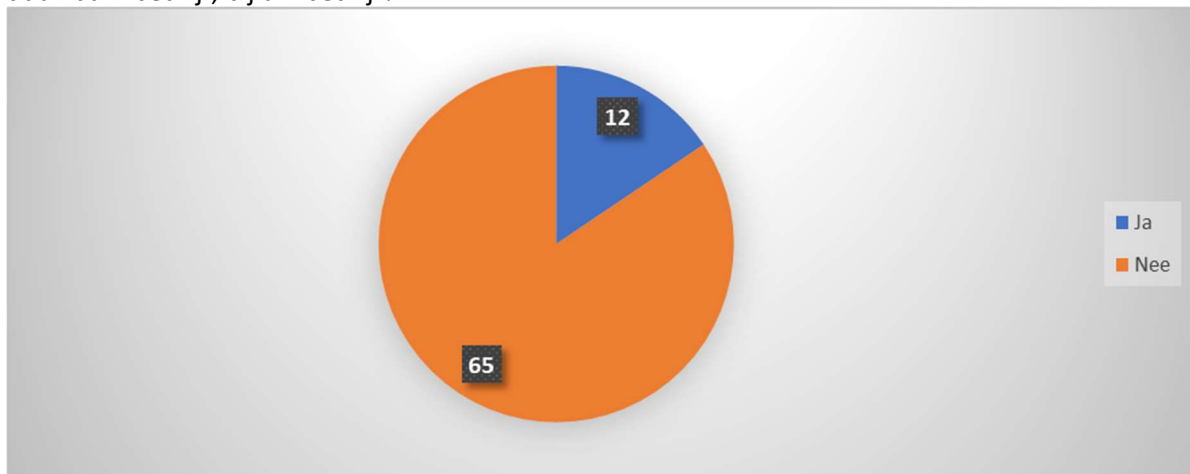
Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van de categorie Vee maatregel, waren de meeste respondenten geïnteresseerd in de maatregel Verlengde weidegang (1500 uur) met 47%. Verlengde weidegang (3000 uur) is met 25% geïnteresseerde respondenten minder populair.

Figuur 15. Resultaten enquêtevraag: “Welke maatregelen van de categorie: Niet productief landbouwgrond, passen bij uw bedrijf?”

Wanneer de keuze werd gegeven tussen maatregelen van de categorie Niet productief landbouwgrond, waren de meeste respondenten geïnteresseerd in de maatregel Bufferstrook met kruiden (langs grasland) (38%), gevolgd door Houtig element (overige houtige elementen) (36%). Minder populair waren Houtig element (heg, haag, struweel) (25%) en Bufferstrook met kruiden (langs bouwland) (22%). Groene braak (4%) was de minst populaire maatregel van deze categorie.

Figuur 16. Resultaten enquêtevraag: “Past de maatregel: Biologisch bedrijf (SKAL), van de categorie: duurzaam bedrijf, bij uw bedrijf?”

Wanneer werd gevraagd of de maatregel Biologisch bedrijf (SKAL) van de categorie Duurzaam bedrijf bij hun bedrijf past, werd er door 16% “Ja” geantwoord. Door 84% werd geantwoord dat deze maatregel niet bij hun bedrijf past.

3.2 Resultaten van de statische analyse

3.2.1 Statistische analyse deelvraag 1

De enquête antwoorden van deelvraag 1: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”, zijn vergeleken met de enquêtevraag antwoorden over regio, grondsoort en intensiteit van het melkveebedrijf. Met de Chi-Kwadraat toets is er gezocht naar significante verbanden. De gevonden verbanden zijn per deelvraag terug te vinden in de bijlage.

Uit de statistische analyse is gebleken dat er bij 6 van de 21 maatregelen een verband is tussen de regio en de gekozen maatregelen. Het gaat hier om Langjarig grasland ($p < 0,01$), Rustgewas ($p < 0,05$), Stikstofbindend gewas/eiwitgewas ($p < 0,05$), Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijke 31 oktober) ($p < 0,001$), Verlengde weidegang (1500 uur) ($p < 0,01$) en Groene braak ($p < 0,05$).

Verder is hieruit gebleken dat er bij 7 van de 21 maatregelen een verband is tussen grondsoort en de gekozen maatregelen. Het gaat hier om Gras/klaver ($p < 0,05$), Stikstofbindend gewas/eiwitgewas ($p < 0,05$), Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober) ($p < 0,005$), Groenbedekking ($p < 0,05$), Onderzaai vanggewas ($p < 0,005$), Bufferstrook met kruiden (langs grasland) ($p < 0,05$) en Houtig element (overige houtige elementen) ($p < 0,01$).

Als laatst is er ook gekeken naar het verband tussen de intensiteit en de gekozen maatregelen, hieruit is gebleken dat er bij 3 van de 21 maatregelen een verband is. Het gaat hier om Natte teelt ($p < 0,001$), Onderzaai vanggewas ($p < 0,05$) en Biologisch bedrijf (SKAL) ($p < 0,05$).

3.2.2 Statistische analyse deelvraag 2

De enquête antwoorden van deelvraag 2: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”, zijn vergeleken met de enquêtevraag antwoorden over regio, grondsoort en intensiteit van het melkveebedrijf. In tabel 5 zijn er per thema het verband tussen de gekozen maatregelen en de regio, grondsoort en de intensiteit weergegeven.

Tabel 5. De significante verbanden tussen de verschillende gekozen maatregelen binnen één thema en de regio, grondsoort of intensiteit van het melkveebedrijf.

Thema	Regio	Grondsoort	Intensiteit
Klimaat	Langjarig grasland ($p < 0,05$)	Geen verband gevonden	Biologisch bedrijf (SKAL) ($p < 0,005$)
	Meerjarige teelt ($p < 0,05$)		
Bodem	Langjarig grasland ($p < 0,05$)	Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 oktober) ($p < 0,05$)	Biologisch bedrijf (SKAL) ($p < 0,005$)
	Meerjarige teelt ($p < 0,05$)		
	Verlengde weidegang (1500 uur) ($p < 0,05$)		
	Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 oktober) ($p < 0,005$)		
Water	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden
Landschap	Verlengde weidegang (3000 uur) ($p < 0,05$)	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden
Biodiversiteit	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden

3.3.3 Statistische analyse deelvraag 3

De enquête antwoorden van deelvraag 3: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”, zijn vergeleken met de enquêtevraag antwoorden over regio, grondsoort en intensiteit van het melkveebedrijf. In tabel 6 zijn er per categorie het verband tussen de gekozen maatregelen en de regio, grondsoort en de intensiteit weergegeven.

Tabel 6. De significante verbanden tussen de verschillende gekozen maatregelen binnen één categorie en de regio, grondsoort of intensiteit van het melkveebedrijf.

Categorie	Regio	Grondsoort	Intensiteit
Hoofddeelt	Natte teelt ($p < 0,01$)	Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus) ($p < 0,05$)	Geen verband gevonden
		Gras/klover ($p < 0,01$)	
Bodemgewas	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden
Teeltmaatregel	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden
Veemaatregel	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden
Niet productief landbouwgrond	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden
Duurzaam bedrijf	Geen verband gevonden	Geen verband gevonden	Biologisch bedrijf (SKAL) ($p < 0,005$)

Hoofdstuk 4. Discussie

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek en de onderzoeksopzet bediscussieerd. In paragraaf 4.1 zal verder worden ingegaan op de resultaten en in paragraaf 4.2 zal verder worden ingegaan op de onderzoeksopzet.

Het doel van het onderzoek was om te achterhalen welke maatregelen van de nieuwe eco-regeling, melkveehouders interessant vinden om toe te passen. Aangezien deze afhankelijk zijn van het bouwplan, dat dan weer afhankelijk is van de regio, grondsoort en de intensiteit van een melkveebedrijf is onderzocht of er een verband is tussen regio, grondsoort en intensiteit en de gekozen maatregelen. Met deze resultaten kunnen melkveebedrijven betere keuzes maken die bij hun bedrijf passen, doordat ze weten welke maatregelen passen bij hun regio, grondsoort en intensiteit.

4.1 Discussie resultaten

De hoofdvraag van het onderzoek was: “Wat is het verband tussen de grondsoort, regio of intensiteit van het melkveebedrijf en de gekozen eco-maatregelen?”, deze vraag werd beantwoord aan den hand van 3 deelvragen:

Deelvraag 1: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”.

Deelvraag 2: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”.

Deelvraag 3: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”.

Opvallende resultaten bij de enquêteresultaten van deelvraag 1 zijn de opkomende trends binnen de melkveehouderij. Zo is er het meest positief gestemd op Langjarig grasland, wat al veel wordt toegepast wordt binnen de melkveehouderij. Gevolgd door de maatregel stikstofbindend gewas/eiwitgewas. Een teelt die nog weinig wordt uitgevoerd binnen de melkveehouderij, blijkbaar is hier veel animo voor. Dit geldt ook voor Grasland met kruiden en Gras/klaver. Andere maatregel die opvallen, zijn de bufferstroken (zowel lang grasland als bouwland), voor deze niet productieve maatregel is veel interesse ondanks dat er landbouwgrond verloren gaat voor de productie van gewassen.

Bij de enquêteresultaten van deelvraag 2, valt op dat er niemand gekozen heeft voor de maatregel natte teelt binnen het thema klimaat. Verder is er een kleine verschuiving te zien als het gaat om aantallen tussen deelvraag 1 en deelvraag 2, maar ook tussen enquêtevragen binnen deelvraag 2. Het laten zien van een andere samenstelling aan maatregel veranderd vaak toch de voorkeur voor sommige maatregelen. Bijvoorbeeld bij de maatregel meerjarige teelt (deelvraag 1: 45 geïnteresseerd, deelvraag 2 bij thema klimaat: 19 geïnteresseerd en bij thema water 23 geïnteresseerd).

Bij deelvraag 3 valt op dat bij de categorie bodemgewas, zowel groenbedekking als onderzaai vanggewas even goed scoort. Terwijl bij deelvraag 1, groenbedekking duidelijk beter scoort (bij groenbedekking: 61% geïnteresseerd en bij onderzaai vanggewas 44% geïnteresseerd). Verder scoort de maatregel Biologische bestrijding goed ondanks dat dit meer gezien wordt als een akkerbouw maatregel. Blijkbaar zijn ook melkveehouders geïnteresseerd in deze maatregel.

Bij de statische analyse van de resultaten valt op dat er weinig significante verbanden worden gevonden als de maatregelen binnen één categorie als keuze worden aangeboden. Verder zijn de minste verbanden gevonden tussen gekozen maatregelen en de intensiteit. Bijzonder daarbij is wel dat Biologisch bedrijf juist bij elke deelvraag terugkwam als verband met de intensiteit. Dit verband is

te verklaren doordat biologische bedrijven vaak extensiever zijn. Ook zijn er verbanden gevonden bij de maatregel Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijke 31 oktober), die bij 2 deelvragen meerder keren terugkwam als verband met de grondsoort. Dit komt doordat melkveehouders op kleigrond geïnteresseerder zijn voor deze maatregel dan verwacht, waarschijnlijk doordat ze vaker rooigewassen telen. Langjarig grasland kwam niet bij elke deelvraag maar wel vaak voor (binnen meerdere thema's) als een verband met de regio, dit komt omdat Noord-Brabant en Groningen minder geïnteresseerd zijn in deze maatregel dan verwacht. Deze grond is waarschijnlijk ook geschikt voor akkerbouw, waardoor melkveehouders vaker grond ruilen met akkerbouwers en hierdoor het aandeel Langjarig grasland daalt.

Verder zijn er nog andere interessante verbanden gevonden. Bij de maatregel onderzaai vanggewas wordt bij deelvraag 1 twee keer een verband gevonden. Zowel een verband met de regio, melkveehouders op zandgrond vinden deze interessanter dan verwacht doordat ze er ervaring mee hebben. En een verband met intensiteit, melkveehouders met een hoge intensiteit hebben vaker mais in het bouwplan staan en hebben daardoor ervaring met de maatregel, waardoor ze meer geïnteresseerd zijn in de maatregel.

4.2 Discussie onderzoeksopzet

De hoofdvraag van het onderzoek was: "Wat is het verband tussen de grondsoort, regio of intensiteit van het melkveebedrijf en de gekozen eco-maatregelen?", deze vraag werd beantwoord aan den hand van 3 deelvragen:

Deelvraag 1: "Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?"

Deelvraag 2: "Welke maatregelen binnen de verschillende thema's van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?"

Deelvraag 3: "Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?"

Met behulp van deze 3 deelvragen werd geprobeerd de hoofdvraag te beantwoorden. Echter bleek dat deelvraag 2 en 3 achter af niet scherp genoeg waren geformuleerd en niet duidelijk aansloten op de hoofdvraag. Verder was er bij de deelvragen geen connectie gelegd met de regio, grondsoort en intensiteit van de hoofdvraag. Hierdoor was het soms moeilijk om erachter te komen wat de resultaten van deelvraag 2 en 3 toevoegende aan de hoofdvraag en hoe dit geïnterpreteerd moest worden.

Verder kan er getwijfeld worden aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. Doordat er maar van 77 respondenten data is verzameld in plaats van de gewenste 375 respondenten. Hierdoor zijn sommige regio's, zoals Noord-Holland en Flevoland (2 respondenten per provincie), maar ook Drenthe, Zeeland en Limburg (3 respondenten per provincie) minder duidelijk in beeld gebracht.

Ook is de vraag of respondenten alle vragen duidelijk hebben begrepen, zo heeft bijvoorbeeld een respondent uit Limburg aangegeven geïnteresseerd te zijn in de maatregel Natte teelt. Een maatregel die bedacht is voor veengebieden. Daarnaast had de enquête beter gecontroleerd moeten worden, nu missen er 2 maatregel als keuzen tussen de verschillende thema's.

Hoofdstuk 5. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden eerst de deelvragen beantwoord. Vervolgens wordt er antwoord gegeven op de hoofdvraag. Als laatste worden er aanbevelingen gedaan aan de hand van de conclusie op de hoofdvraag.

5.1 Conclusies deelvragen

Door het beantwoorden van **deelvraag 1: “Welke maatregelen vinden melkveehouders passen bij hun bedrijf?”**, met behulp van de resultaten uit paragraaf 3.1.2, kan er geconcludeerd worden dat melkveebedrijven het meest geïnteresseerd zijn in de maatregel: Langjarig grasland, Gras/klaver en Stikstofbindend gewas/eiwitgewas. Dit zijn maatregel die al veel worden toegepast op melkveebedrijf (Langjarig grasland) of die als interessant voor de toekomst worden gezien (Gras/klaver en Stikstofbindend gewas/eiwitgewas).

Door het beantwoorden van **deelvraag 2: “Welke maatregelen binnen de verschillende thema’s van de schijf van 5 vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”**, met behulp van de resultaten uit paragraaf 3.1.3, kan er geconcludeerd worden dat:

- Melkveehouders binnen het thema Klimaat het meest geïnteresseerd zijn in Langjarig grasland en Gras/klaver.
- Melkveehouders binnen het thema Bodem het meest geïnteresseerd zijn in Langjarig grasland en Gras/klaver.
- Melkveehouders binnen het thema Water ook het meest geïnteresseerd zijn in Langjarig grasland.
- Melkveehouders binnen het thema Landschap het meest geïnteresseerd zijn in Grasland met kruiden.
- Melkveehouders binnen het thema Biodiversiteit het meest geïnteresseerd zijn in Bufferstrook met kruiden (langs grasland).

Door het beantwoorden van **deelvraag 3: “Welke maatregelen binnen de verschillende categorieën vinden melkveehouders interessant om uit te voeren?”**, met behulp van de resultaten uit paragraaf 3.1.4, kan er geconcludeerd worden dat:

- Melkveehouders binnen de categorie Hoofddeelt het meest geïnteresseerd zijn in Langjarig grasland en Gras/klaver.
- Melkveehouders binnen de categorie Bodemgewas evenveel geïnteresseerd zijn in Groenbedekking en Onderzaai vanggewas.
- 31% van de melkveehouders geïnteresseerd is in de maatregel Biologische bestrijding van de categorie Teeltmaatregel.
- Melkveehouders binnen de categorie Vee maatregel meer geïnteresseerd zijn in Verlengde weidegang (1500 uur) (47%) dan in de maatregel Verlengde weidegang (3000 uur) (25%).
- Melkveehouders binnen de categorie Niet productief landbouwgrond het meest geïnteresseerd zijn in Bufferstrook met kruiden (langs grasland) en Houtig element (overige houtige elementen).
- 16% van de melkveehouders geïnteresseerd is in de maatregel Biologische bedrijf (SKAL) van de categorie Duurzaam bedrijf.

5.2 Conclusie hoofdvraag

De hoofdvraag van het onderzoek was: **“Wat is het verband tussen de grondsoort, regio of intensiteit van het melkveebedrijf en de gekozen eco-maatregelen?”**. Om dit te beantwoorden is er gezocht naar significante verbanden tussen de regio, grondsoort of intensiteit en de gekozen maatregelen in deelvraag 1, 2 en 3.

De gevonden significante verbanden van de deelvragen zijn te vinden in paragraaf 3.2. Hieruit is gekomen dat er niet tussen bij alle maatregelen een verband is gevonden tussen de regio, grondsoort of intensiteit en de gekozen eco-maatregel. De meest interessante verbanden zijn hieronder toegelicht:

- De maatregel Biologische bedrijf (SKAL) heeft een verband met de intensiteit, dit komt doordat biologische bedrijven vaak extensief zijn.
- De maatregel Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober) heeft een verband met de grondsoort, dit komt omdat melkveehouders op kleigrond meer geïnteresseerd zijn in deze maatregel dan verwacht.
- De maatregel Langjarig grasland heeft een verband met de regio, dit komt omdat melkveehouders in de provincie Noord-Brabant en Groningen minder geïnteresseerd zijn in deze maatregel dan verwacht.

Deze conclusie is gebaseerd op 77 respondenten, voor een betrouwbaar onderzoek waren er 375 nodig. Dit kan invloed hebben op de betrouwbaarheid van de resultaten en de conclusie.

5.3 Aanbevelingen

Het doel van het onderzoek was melkveehouders helpen een betere keuze te maken voor maatregelen die passen bij hun bedrijf. Dit is gedaan door te onderzoeken of er verbanden zijn tussen de regio, grondsoort of de intensiteit van een melkveebedrijf en de gekozen eco-maatregelen.

Het onderzoek geeft een indicatie welke maatregelen melkveehouders vinden passen bij hun melkveebedrijf op basis van regio, grondsoort of intensiteit. Deze indicatie kunnen veehouders gebruiken als hulpmiddel om te kijken welke maatregelen bij hun bedrijf zouden kunnen passen. Dit voorkomt dat melkveehouders maatregelen over het hoofd zien die zouden kunnen passen bij hun bedrijf. Dit hulpmiddel is te vinden in de bijlage (bijlage 5) en is gemaakt op basis van deelvraag 1.

Als vervolg onderzoek zou er gekeken kunnen worden of er een nog grotere groep bereikt kan worden om de betrouwbaarheid van het onderzoek en dus het advies voor de melkveehouder te verhogen. Wachten tot na de invoering van de eco-regeling is ook mogelijk, hierdoor weten melkveehouders beter wat de maatregelen inhouden en kunnen ze beter vertellen of deze maatregelen passen bij hun bedrijf.

Bibliografie

- Baayen, R. P., Berkhout, P., Candel, J. J. L., Van Doorn, A., Eweg, A. Y., Jager, J. H., Jellema, A., & Jongeneel, R. A. (2021, augustus). *Naar een doeltreffend en doelmatig Nationaal Strategisch Plan*. Geraadpleegd op 28 januari 2022, van <https://edepot.wur.nl/552685>
- Beldman, A., Polman, N., Kager, H., Doornewaard, G., Greijdanus, A., Prins, H., Dijkshoorn, M., & Koppenjan, J. (2019, oktober). *Meerkosten biodiversiteitsmaatregelen voor melkvee- en akkerbouwbedrijven*. Geraadpleegd op 4 april 2022, van <https://edepot.wur.nl/501680>
- Berkhout, P., Helming, J., Blokland, P-W., Smit, B., Polman, N., & Greijdanus, A. (2021). *Conditionaliteit in het GLB: Onderzoeksvarianten voor een verkenning van de deelnamebereidheid bij ondernemers in de primaire landbouw*. Geraadpleegd op 6 april 2022, van <https://edepot.wur.nl/543867>
- Berkhout, P., Van Doorn, A., & Schrijver, R. (2018, mei). *Targeted payments for services delivered by farmers*. Geraadpleegd op 6 april 2022, van <https://edepot.wur.nl/451594>
- Centraal bureau voor de Statistiek. (2022, 24 februari). *Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar regio*. Geraadpleegd op 4 april 2022, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80780ned/table?ts=1649085586634>
- Europa Nu. (z.d.). *Landbouwbeleid (GLB)*. Geraadpleegd op 11 januari 2022, van https://www.europa-nu.nl/id/vg9pir5eze8o/landbouwbeleid_glb?ksel=n3
- Geertsema, W., Terwan, P., Deijl, L., Rozendaal, W., & Van 't Klooster, G. (2021). *PILOTS Toekomstbestendige landbouw nieuw GLB*. Geraadpleegd op 18 januari 2022, van <https://www.boerennatuur.nl/wp-content/uploads/2021/06/rapport-GLB-pilots.pdf>
- Graaskamp, E., & Van den Brandhof, P. (2021, september). *GLB-pilot "De kievit als boegbeeld voor vergroening van de melkveehouderij"*. Geraadpleegd op 17 januari 2022, van <https://www.collectiefnoordwestoverijssel.nl/wp-content/uploads/2021/09/Eindrapportage-GLB-pilot.pdf>
- Koopmans, C., Geijzendorffer, I., Janmaat, L., Schurer, B., Sleiderink, J., De Wit, J., & Wagenaar, J-P. (2021). *SWOT-analyse van de biologische landbouw met kansen voor stimulering*. Geraadpleegd op 4 april 2022, van <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=8370239d-e807-4495-b7d2-bcf28d983223>
- Massot, A. (2021, oktober). *The common agricultural policy - instruments and reforms*. Geraadpleegd op 12 januari 2022, van <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/107/the-common-agricultural-policy-instruments-and-reforms>
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2021a). *Toelichting betaling GLB 2019*. Geraadpleegd op 12 januari 2022, van <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/02/Toelichting-betalingen-GLB-2019.pdf>
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2021b, 21 juni). *Het nieuwe GLB: Toekomstbestendig boeren*. Geraadpleegd op 30 maart 2022, van <https://nsp-toekomstglb.nl/>

- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2021c, 22 december). *Samenvatting Nationaal Strategisch Plan: Toekomstbestendig boeren sterker belonen*. Geraadpleegd op 27 januari 2022, van <https://www.toekomstglb.nl/binaries/toekomstglb/documenten/publicaties/2021/12/03/concept-nationaal-strategisch-plan/Concept+NSP+ter+inzage.pdf>
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2021d, 29 december). *Nederlands Nationaal Strategisch Plan GLB 2023-2027*. Geraadpleegd op 14 februari 2022, van https://www.toekomstglb.nl/binaries/toekomstglb/documenten/publicaties/2022/02/11/glb-nationaal-strategisch-plan/20220209_Nederlands+NSP+GLB+-+versie+1.0.pdf
- Montanarella, L. & Panagos, P. (2020, 30 juli). *The relevance of sustainable soil management within the European Green Deal*. Geraadpleegd op 4 april 2022, van <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837720304257/pdf?isDTMRedir=true&download=true>
- Natuurlijk Limburg. (z.d.). *Gebiedspilot 'Groen, productief en levend Limburg'*. Geraadpleegd op 19 januari 2022, van <https://www.natuurrijklimburg.nl/project/gebiedspilot-groen-productief-en-levend-limburg/>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2021a, 25 maart). *Hoe komen we tot een nieuw GLB?* [Video]. Geraadpleegd op 13 januari 2022, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/glb/nieuw-glb>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2021b, 16 juni). *Vergroeningsbetaling 2021*. Geraadpleegd op 7 februari 2022, van <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/vergroeningsbetaling-2021>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2022a, 24 maart). *Het nieuwe GLB: de eco-regeling*. Geraadpleegd op 4 april 2022, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/glb/nieuw-glb/eco-regeling-met-eco-activiteiten>
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2022b, 8 maart). *Alles over de eco-regeling en conditionaliteit* [Video]. Geraadpleegd op 10 maart 2022, van https://channel.royalcast.com/rvo/#!/rvo/20220308_1
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2022c, 10 maart). *Het nieuwe GLB: de conditionaliteiten*. Geraadpleegd op 5 april 2022, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/glb/nieuw-glb/conditionaliteiten>
- Rijksoverheid. (z.d.). *Landbouwbeleid*. Geraadpleegd op 13 januari 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/landbouw-en-tuinbouw/landbouwbeleid>
- Rozendaal, W., & Wismeijer, D. (2021, 13 april). *Ontwerpwensen vanuit de praktijk voor een faciliterend uitvoeringsmodel inkomenstoeslagen GLB na 2022*. Geraadpleegd op 11 januari 2022, van <https://www.glbuitdepraktijk.nl/wp-content/uploads/2021/05/Rapportage-ontwerptraject-uitvoeringsmodel-GLB-definitief-totaal.pdf>

- Rozendaal, W., Pacilly, F., & Hoolsema, H. (2021b, 7 september). *Praktijktoets NSP*. Geraadpleegd op 24 januari 2022, van <https://www.toekomstglb.nl/binaries/toekomstglb/documenten/rapporten/2021/09/24/praktijktoets-nsp/0210247+Eindrapportage+praktijktoets+NSP-incl+bijlagen.pdf>
- Rozendaal, W., Wismeijer, D., Bal, J., Vergoossen, B., Ma, A., & Hoolsema, M. (2021a, 21 mei). *GLB Pilot Sectorale bouwstenen - Eindrapportage*. Geraadpleegd op 18 januari 2022, van <https://www.glbuitdepraktijk.nl/wp-content/uploads/2021/06/Eindrapportage-GLB-Pilot-sectorale-bouwstenen-definitief-27-mei.pdf>
- Schebesta, H., & Candel, J. (2020, 14 oktober). *Game-changing potential of the EU's Farm to Fork Strategy*. Geraadpleegd op 4 april 2022, van <https://www.nature.com/articles/s43016-020-00166-9.pdf>
- Schoenmaker, A., & Geerts, R. H. E. M. (2021). *Naar vijftig tinten groen in het kleinschalige cultuurlandschap*. Geraadpleegd op 19 januari 2022, van <https://glb-50tintengroen.nl/wp-content/uploads/2021/06/Eindrapportage-Pilots-nieuw-GLB-72dpi.pdf>
- Schulting, S. (2021, maart). *GLB-pilot Akkerbelt*. Geraadpleegd op 18 januari 2022, van <https://anog.nl/wp-content/uploads/2021/04/eindrapportage-GLB-pilot-Akkerbelt-2021.pdf>
- Sedee, C. G., De Rijck, A. M. Y. E., & Wagenaar, J. P. (2022, 14 maart). *Milieu-effectrapportage GLB-NSP*. Geraadpleegd op 27 januari 2022, van <https://www.toekomstglb.nl/binaries/toekomstglb/documenten/rapporten/2021/12/22/concept-strategisch-milieu-effectrapport-glb-nsp/milieu-effectrapportage-glb-nsp.pdf>
- Stoeten, G., De Haan, L., Van der Velde, J., Kooistra, J., Van der Velde, E., Batist, W., Rozendaal, W., & Hoolsema, M. (2021, 10 juni). *Eindrapport GLB-pilot Hoe? ZO!* Geraadpleegd op 20 januari 2022, van <http://www.noordlikefryskewalden.nl/wp-content/uploads/2021/07/Eindrapportage-Compleet-GLB-Pilot-Hoe-Zo-versie-18062021-kopie-gecomprimeerd.pdf>
- SurveyMonkey. (z.d.). *Steekproefcalculator*. Geraadpleegd op 28 april 2022, van <https://nl.surveymonkey.com/mp/sample-size-calculator/>
- Terwan, P. (2021, maart). *Vergroening van waterrijke veenweidegebieden*. Geraadpleegd op 20 januari 2022, van <https://www.rijnvechtenvenen.nl/assets/uploads/files/projecten/WLD-GLB-Eindrapport Magazine DEF.pdf>
- Toekomst GLB. (2021). *Strategisch Milieu-effectrapport en samenvatting Nationaal Strategisch Plan ter inzage*. Geraadpleegd op 27 januari 2022, van <https://www.toekomstglb.nl/het-nsp-in-opbouw/s-mer-en-nsp-ter-inzage>
- Tweede Kamer. (2021, 30 september). *Commissiedebat Nationaal Strategisch Plan landbouwbeleid*. Geraadpleegd op 18 januari 2022, van https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/uitgelicht/commissiedebat-nationaal-strategisch-plan-landbouwbeleid
- Van As, S. (Red.). (2019, 22 mei). *Europees landbouwbeleid: Inzetten op kringlooplandbouw*. Geraadpleegd op 25 januari 2022, van <https://www.rli.nl/sites/default/files/rli-br1.pdf>

Van Boekel, E. M. P. M., Groenendijk, P., Kros, J., Renoud, L. V., Voogd, J. C., Ros, G. H., Fujita, Y., Noij, G. J., & Van Dijk, W. (2021, oktober). *Effecten van maatregelen in het Zevende Actieprogramma Nitraatrichtlijn*. Geraadpleegd op 6 april 2022, van <https://edepot.wur.nl/553651>

Van der Meulen, H. (2022, 3 maart). *Gemiddeld 108 melkkoeien per bedrijf*. Geraadpleegd op 27 april 2022, van <https://www.agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themaID=2272&indicatorID=2100§orID=2245>

Van Zeijts, H., Van Dam, J.D., Oevermars, K.P., Van Egmond, P.M., Kuiper, R., Lörzing, J.A., Van Veen, M.P., & Westhoek, H.J. (2010). *Bijdrage GLB aan beleidsdoelen milieu, natuur en landschap*. Geraadpleegd op 11 januari 2022, van <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/500136002.pdf>

Bijlagen

Bijlage 1. Eco-regeling: punten per maatregel

Maatregel					
	Klimaat	Bodem en lucht	Water	Landschap	Biodiversiteit
Hoofdteelt					
1. Gras/klaver	4	4	0	1	1
2. Grasland met kruiden	2	4	1	2	2
3. Langjarig grasland	4	4	3	0	0
4. Meerjarige teelt	4	4	4	1	1
5. Natte teelt	3	0	0	1	2
6. Rustgewas	4	4	4	1	1
7. Stikstofbindend gewas/eiwitgewas	3	2	0	1	1
8. Strokenteelt	0	2	2	2	2
9. Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus)	2	2	4	1	1
10. Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober)	0	3	2	0	0
Bodemgewas					
11. Groenbedekking	2	3	3	1	1
12. Onderzaai vanggewas	2	1	1	1	1
Teeltmaatregelen					
13. Biologische bestrijding	0	4	1	1	3
Veemaatregelen					
14. Verlengde weidegang (1500 uur)	2	3	0	1	0
15. Verlengde weidegang (3000 uur)	3	4	0	2	0
Niet-productief landbouwgrond					
16. Bufferstrook met kruiden (langs bouwland)	2	4	0	1	40
17. Bufferstrook met kruiden (langs grasland)	0	0	4	3	3
18. Groene braak	2	4	0	1	2
19. Houtig element (heg, haag, struweel)	4	2	0	4	60
20. Houtig element (overige houtige elementen)	4	2	0	4	60
Duurzaam bedrijf					
21. Biologisch bedrijf (SKAL)	4	4	2	1	2

Bijlage 2. Eco-regeling: waarde per maatregel

Maatregel		
	Regio 1	Regio 2
Hoofdteelt		
1. Gras/klaver	0	0
2. Grasland met kruiden	180	180
3. Langjarig grasland	90	90
4. Meerjarige teelt	300	600
5. Natte teelt	0	0
6. Rustgewas	105	50
7. Stikstofbindend gewas/eiwitgewas	1995	2305
8. Strokenteelt	215	215
9. Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus)	600	490
10. Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober)	175	175
Bodemgewas		
11. Groenbedekking	0	430
12. Onderzaai vanggewas	150	140
Teeltmaatregelen		
13. Biologische bestrijding	100	100
Veemaatregelen		
14. Verlengde weidegang (1500 uur)	0	0
15. Verlengde weidegang (3000 uur)	0	0
Niet-productief landbouwgrond		
16. Bufferstrook met kruiden (langs bouwland)	1080	1145
17. Bufferstrook met kruiden (langs grasland)	1095	1095
18. Groene braak	2260	2415
19. Houtig element (heg, haag, struweel)	4015	4015
20. Houtig element (overige houtige elementen)	0	0
Duurzaam bedrijf		
21. Biologisch bedrijf (SKAL)	200	200

Bijlage 3. Enquêtevragen

Mijn naam is Rowin Lansbergen en ik ben vierdejaars student aan de Aeres Hogeschool in Dronten. Als afronding van mijn studie schrijf ik een scriptie over de aankomende eco-regelingen. Een van de deelvragen gaat over welke maatregelen melkveehouders interessant vinden om toe te passen op hun bedrijf. De enquête zal rond de 5 tot 10 minuten duren, het zal erg gewaardeerd worden als u deze voor mij wilt invullen. De enquête is volledig anoniem.

Alvast hartelijk bedankt.

Met vriendelijke groet,
Rowin Lansbergen

1. In welke provincie staat uw bedrijf gevestigd?
 - Groningen
 - Friesland
 - Drenthe
 - Overijssel
 - Gelderland
 - Flevoland
 - Utrecht
 - Noord-Holland
 - Zuid-Holland
 - Zeeland
 - Noord-Brabant
 - Limburg
2. Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?
 - Zandgrond
 - Klei
 - Löss
 - Veen
3. Wat is de intensiteit (kg melk/ha) van uw bedrijf?
 - [Openvraag, later groeperen]
4. Past [Maatregel (21x)] bij uw bedrijf?
 - Deze maatregel pas ik al toe op mijn bedrijf
 - Deze maatregel vind ik interessant om toe te passen op mijn bedrijf
 - Deze maatregel past niet bij mijn bedrijf
 - Deze maatregel is onmogelijk uit te voeren op mijn bedrijf
5. Welke maatregelen van het thema: Klimaat, passen bij uw bedrijf?
 - Gras/Klaver
 - Langjarig grasland (>5 jaar)
 - Meerjarige teelt
 - Rustgewas
 - Houtig element (heg, haag struweel)
 - Houtig element (overige houtige elementen)
 - Biologisch bedrijf (SKAL)
 - Onderzaai vanggewas

- Natte teelt
6. Welke maatregelen van het thema: Bodem, passen bij uw bedrijf?
 - Gras/Klaver
 - Langjarig grasland (>5 jaar)
 - Meerjarige teelt
 - Rustgewas
 - Biologisch bedrijf (SKAL)
 - Verlengde weidegang (3000 uur)
 - Grasland met kruiden
 - Bufferstrook met kruiden (langs bouwland)
 - Groene Braak
 - Biologische bestrijding
 - Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 oktober)
 7. Welke maatregelen van het thema: Water, passen bij uw bedrijf?
 - Meerjarige teelt
 - Rustgewas
 - Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 augustus)
 - Bufferstrook met kruiden (langs bouwland)
 - Langjarig grasland
 - Groenbedekking
 8. Welke maatregelen van het thema: Landschap, passen bij uw bedrijf?
 - Bufferstrook met kruiden (langs grasland)
 - Strokenteelt
 - Grasland met kruiden
 - Verlengde weidegang (3000 uur)
 - Houtig element (heg, haag, struweel)
 - Houtig element (overige houtige elementen)
 9. Welke maatregelen van het thema: Biodiversiteit passen bij uw bedrijf?
 - Bufferstroken met kruiden (langs grasland)
 - Bufferstrook met kruiden (langs grasland)
 - Biologische bestrijding
 - Houtig element (heg, haag, struweel)
 - Houtig element (overige houtige elementen)
 10. Welke maatregelen van de categorie: Hoofddeelt, passen bij uw bedrijf?
 - Rustgewas
 - Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus)
 - Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 september)
 - Stikstofbindend gewas/eiwitgewas
 - Meerjarige teelt
 - Langjarig grasland (> 5 jaar)
 - Gras/klaver
 - Grasland met kruiden
 - Strokenteelt
 - Natte teelt

11. Welke maatregelen van de categorie: Bodemgewas, passen bij uw bedrijf?

- Onderzaai vanggewas
- Groenbedekking
- Geen van bovenstaand

12. Past de maatregel: biologische bestrijding, van de categorie: teeltmaatregel, bij uw bedrijf?

- Ja
- Nee

13. Welke maatregelen van de categorie: Vee maatregel, past bij uw bedrijf?

- Verlengde weidegang 1500 uur
- Verlengde weidegang 3000 uur
- Geen van bovenstaand

14. Welke maatregelen van de categorie: Niet productief landbouwgrond, passen bij uw bedrijf?

- Houtig element (heg, haag, struweel)
- Houtig element (overige houtige elementen)
- Groene braak
- Bufferstrook met kruiden (langs grasland)
- Bufferstrook met kruiden (lang bouwland)
- Geen van bovenstaand

15. Past de maatregel: Biologische bedrijf (SKAL), van de categorie: duurzaam bedrijf, bij uw bedrijf?

- Ja
- Nee

Bijlage 4. Resultaten JASP

4.1 Significante verbanden deelvraag 1

4.1.1 Significante verbanden regio en maatregel

In welke provincie staat uw bedrijf?	Past de maatregel: Langjarig grasland, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Drenthe	2	1	3
Flevoland	1	1	2
Friesland	0	8	8
Gelderland	0	8	8
Groningen	4	3	7
Limburg	1	2	3
Noord-Brabant	6	6	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	2	12	14
Utrecht	0	8	8
Zeeland	0	3	3
Zuid-Holland	0	7	7
Total	17	60	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	26.069	11	0.006
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Past de maatregel: Rustgewas, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Drenthe	3	0	3
Flevoland	0	2	2
Friesland	6	2	8
Gelderland	2	6	8
Groningen	5	2	7
Limburg	0	3	3
Noord-Brabant	8	4	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	11	3	14
Utrecht	6	2	8
Zeeland	2	1	3
Zuid-Holland	6	1	7
Total	50	27	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	20.010	11	0.045
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Past de maatregel: Stikstofbindend gewas/eiwitgewas, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Drenthe	0	3	3
Flevoland	0	2	2
Friesland	2	6	8
Gelderland	0	8	8
Groningen	1	6	7
Limburg	0	3	3
Noord-Brabant	5	7	12
Noord-Holland	0	2	2
Overijssel	2	12	14
Utrecht	6	2	8
Zeeland	2	1	3
Zuid-Holland	3	4	7
Total	21	56	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	22.202	11	0.023
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Past de maatregel: Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober), bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Drenthe	3	0	3
Flevoland	0	2	2
Friesland	8	0	8
Gelderland	3	5	8
Groningen	3	4	7
Limburg	1	2	3
Noord-Brabant	11	1	12
Noord-Holland	0	2	2
Overijssel	11	3	14
Utrecht	6	2	8
Zeeland	1	2	3
Zuid-Holland	7	0	7
Total	54	23	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	30.712	11	0.001
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Past de maatregel: Verlengde weidegang (1500 uur), bij uw bedrijf?		
	Negatief	Positief	Total
Drenthe	3	0	3
Flevoland	0	2	2
Friesland	3	5	8
Gelderland	0	8	8
Groningen	5	2	7
Limburg	0	3	3
Noord-Brabant	8	4	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	7	7	14
Utrecht	1	7	8
Zeeland	2	1	3
Zuid-Holland	0	7	7
Total	30	47	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	28.593	11	0.003
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Past de maatregel: Groene braak, bij uw bedrijf?		
	Negatief	Positief	Total
Drenthe	3	0	3
Flevoland	2	0	2
Friesland	8	0	8
Gelderland	8	0	8
Groningen	7	0	7
Limburg	2	1	3
Noord-Brabant	11	1	12
Noord-Holland	2	0	2
Overijssel	13	1	14
Utrecht	8	0	8
Zeeland	1	2	3
Zuid-Holland	6	1	7
Total	71	6	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	20.832	11	0.035
N	77		

4.1.2 Significante verbanden grondsoort en maatregel

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Past de maatregel: Gras/klaver bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Klei	5	31	36
Veen	4	3	7
Zand	9	25	34
Total	18	59	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	6.447	2	0.040
N	77		

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Past de maatregel: Stikstofbindend gewas/eiwitgewas, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Klei	7	29	36
Veen	5	2	7
Zand	9	25	34
Total	21	56	77

Chi-Squared Tests ▼

	Value	df	p
X ²	8.004	2	0.018
N	77		

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Past de maatregel: Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober), bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Klei	19	17	36
Veen	7	0	7
Zand	28	6	34
Total	54	23	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	10.581	2	0.005
N	77		

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Past de maatregel: Groenbedekking, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Klei	17	19	36
Veen	5	2	7
Zand	8	26	34
Total	30	47	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	7.541	2	0.023
N	77		

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Past de maatregel: Onderzaai vanggewas, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Klei	25	11	36
Veen	6	1	7
Zand	12	22	34
Total	43	34	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	11.056	2	0.004
N	77		

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Past de maatregel: Bufferstrook met kruiden (langs grasland), bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Klei	14	22	36
Veen	1	6	7
Zand	21	13	34
Total	36	41	77

Chi-Squared Tests ▼

	Value	df	p
X ²	6.936	2	0.031
N	77		

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Past de maatregel: Houtig element (overige houtige elementen), bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
Klei	25	11	36
Veen	4	3	7
Zand	11	23	34
Total	40	37	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	9.720	2	0.008
N	77		

4.1.3 Significante verbanden intensiteit en maatregel

Wat is de intensiteit (kg melk/ha) van uw bedrijf? (Gegroepeerd)	Past de maatregel: Natte teelt, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
0-4999	0	2	2
10000-14999	19	1	20
15000-19999	25	2	27
5000-9999	6	0	6
>20000	19	3	22
Total	69	8	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	19.077	4	< .001
N	77		

Wat is de intensiteit (kg melk/ha) van uw bedrijf? (Gegroepeerd)	Past de maatregel: Onderzaai vanggewas, bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
0-4999	2	0	2
10000-14999	15	5	20
15000-19999	13	14	27
5000-9999	5	1	6
>20000	8	14	22
Total	43	34	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	10.431	4	0.034
N	77		

Wat is de intensiteit (kg melk/ha) van uw bedrijf? (Gegroepeerd)	Past de maatregel: Biologische bedrijf (SKAL), bij uw bedrijf?		Total
	Negatief	Positief	
0-4999	2	0	2
10000-14999	14	6	20
15000-19999	21	6	27
5000-9999	2	4	6
>20000	21	1	22
Total	60	17	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	12.161	4	0.016
N	77		

4.2 Significante verbanden deelvraag 2

4.2.1 Significante verbanden regio en maatregel binnen thema

Thema: klimaat

In welke provincie staat uw bedrijf?	Langjarig grasland (>5 jaar)		Total
	Langjarig grasland (>5 jaar)	Niet	
Drenthe	1	2	3
Flevoland	1	1	2
Friesland	8	0	8
Gelderland	8	0	8
Groningen	6	1	7
Limburg	2	1	3
Noord-Brabant	6	6	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	11	3	14
Utrecht	8	0	8
Zeeland	3	0	3
Zuid-Holland	7	0	7
Total	62	15	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	22.507	11	0.021
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Meerjarige teelt		Total
	Meerjarige teelt	Niet	
Drenthe	0	3	3
Flevoland	1	1	2
Friesland	2	6	8
Gelderland	1	7	8
Groningen	0	7	7
Limburg	1	2	3
Noord-Brabant	6	6	12
Noord-Holland	2	0	2
Overijssel	2	12	14
Utrecht	0	8	8
Zeeland	1	2	3
Zuid-Holland	3	4	7
Total	19	58	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	19.771	11	0.049
N	77		

Thema: Bodem

In welke provincie staat uw bedrijf?	Langjarig grasland (>5 jaar)		Total
	Langjarig grasland (>5 jaar)	Niet	
Drenthe	1	2	3
Flevoland	1	1	2
Friesland	8	0	8
Gelderland	8	0	8
Groningen	6	1	7
Limburg	2	1	3
Noord-Brabant	6	6	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	11	3	14
Utrecht	8	0	8
Zeeland	3	0	3
Zuid-Holland	7	0	7
Total	62	15	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	22.507	11	0.021
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Meerjarige teelt		Total
	Meerjarige teelt	Niet	
Drenthe	0	3	3
Flevoland	1	1	2
Friesland	2	6	8
Gelderland	1	7	8
Groningen	0	7	7
Limburg	1	2	3
Noord-Brabant	6	6	12
Noord-Holland	2	0	2
Overijssel	2	12	14
Utrecht	0	8	8
Zeeland	1	2	3
Zuid-Holland	3	4	7
Total	19	58	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	19.771	11	0.049
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Verlengde weidegang (3000 uur)		Total
	Niet	Verlengde weidegang (3000 uur)	
Drenthe	3	0	3
Flevoland	2	0	2
Friesland	5	3	8
Gelderland	6	2	8
Groningen	6	1	7
Limburg	1	2	3
Noord-Brabant	12	0	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	11	3	14
Utrecht	3	5	8
Zeeland	3	0	3
Zuid-Holland	2	5	7
Total	55	22	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	22.808	11	0.019
N	77		

In welke provincie staat uw bedrijf?	Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 oktober)		Total
	Niet	Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 oktober)	
Drenthe	2	1	3
Flevoland	0	2	2
Friesland	7	1	8
Gelderland	5	3	8
Groningen	4	3	7
Limburg	2	1	3
Noord-Brabant	11	1	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	14	0	14
Utrecht	8	0	8
Zeeland	1	2	3
Zuid-Holland	7	0	7
Total	62	15	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	26.757	11	0.005
N	77		

Thema: Landschap

In welke provincie staat uw bedrijf?	Verlengde weidegang (3000 uur)		Total
	Niet	Verlengde weidegang (3000 uur)	
Drenthe	3	0	3
Flevoland	2	0	2
Friesland	4	4	8
Gelderland	6	2	8
Groningen	6	1	7
Limburg	1	2	3
Noord-Brabant	11	1	12
Noord-Holland	1	1	2
Overijssel	11	3	14
Utrecht	3	5	8
Zeeland	3	0	3
Zuid-Holland	2	5	7
Total	53	24	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	20.594	11	0.038
N	77		

4.2.2 Significante verbanden grondsoort en maatregel binnen thema

Thema: Bodem

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 oktober)		Total
	Niet	Vroeg oogsten rooigewas (Uiterlijk 31 oktober)	
Klei	24	12	36
Veen	7	0	7
Zand	31	3	34
Total	62	15	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	8.560	2	0.014
N	77		

4.2.3 Significante verbanden intensiteit en maatregel binnen thema

Thema: Klimaat

Wat is de intensiteit (kg melk/ha) van uw bedrijf? (Gegroepeerd)	Biologisch bedrijf (SKAL)		Total
	Biologisch bedrijf (SKAL)	Niet	
0-4999	0	2	2
10000-14999	5	15	20
15000-19999	3	24	27
5000-9999	4	2	6
>20000	1	21	22
Total	13	64	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	14.970	4	0.005
N	77		

Thema: Bodem

Wat is de intensiteit (kg melk/ha) van uw bedrijf? (Gegroepeerd)	Biologisch bedrijf (SKAL)		Total
	Biologisch bedrijf (SKAL)	Niet	
0-4999	0	2	2
10000-14999	5	15	20
15000-19999	3	24	27
5000-9999	4	2	6
>20000	1	21	22
Total	13	64	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	14.970	4	0.005
N	77		

4.3 Significante verbanden deelvraag 3

4.3.1 Significante verbanden regio en maatregel per categorie

Categorie: Hoofddeelt

In welke provincie staat uw bedrijf?	Natte teelt		Total
	Natte teelt	Niet	
Drenthe	0	3	3
Flevoland	0	2	2
Friesland	0	8	8
Gelderland	0	8	8
Groningen	0	7	7
Limburg	1	2	3
Noord-Brabant	0	12	12
Noord-Holland	0	2	2
Overijssel	0	14	14
Utrecht	0	8	8
Zeeland	0	3	3
Zuid-Holland	0	7	7
Total	1	76	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	24.991	11	0.009
N	77		

4.3.2 Significante verbanden grondsoort en maatregel per categorie

Categorie: Hoofddeelt

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus)		Total
	Niet	Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 augustus)	
Klei	31	5	36
Veen	7	0	7
Zand	34	0	34
Total	72	5	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	6.090	2	0.048
N	77		

Welke grondsoort komt voornamelijk op uw bedrijf voor?	Gras/klover		Total
	Gras/klover	Niet	
Klei	33	3	36
Veen	3	4	7
Zand	26	8	34
Total	62	15	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	9.537	2	0.008
N	77		

4.3.3 Significante verbanden intensiteit en maatregel per categorie

Categorie: Duurzaam bedrijf

Wat is de intensiteit (kg melk/ha) van uw bedrijf? (Gegroepeerd)	Biologisch bedrijf (SKAL)		Total
	Biologisch bedrijf (SKAL)	Niet	
0-4999	0	2	2
10000-14999	5	15	20
15000-19999	2	25	27
5000-9999	4	2	6
>20000	1	21	22
Total	12	65	77

Chi-Squared Tests

	Value	df	p
X ²	17.028	4	0.002
N	77		

Bijlage 5. Advies op basis van deelvraag 1

Op basis van:	Past Maatregel:	goed bij:	niet goed bij:
Regio	Langjarig grasland		Noord-Brabant
			Groningen
Regio	Rustgewas	Limbrug	Zuid-Holland
		Gelderland	
Regio	Stikstofbindend gewas	Gelderland	Utrecht
Regio	Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober)		Zuid-Holland
			Friesland
Regio	Verlengde weidegang (1500 uur)	Zuid-Holland	Noord-Brabant
		Utrecht	Gelderland
Regio	Groene braak	Zeeland	
Grondsoort	Gras/klaver	Klei	Veen
Grondsoort	Stikstofbindend gewas	Klei	Veen
Grondsoort	Vroeg oogsten rooigewas (uiterlijk 31 oktober)	Klei	Veen
			Zand
Grondsoort	Groenbedekking	Zand	Klei
			Veen
Grondsoort	Onderzaai vanggewas	Zand	Klei
			Veen
Grondsoort	Bufferstrook met kruiden (langs grasland)	Klei	Zand
		Veen	
Grondsoort	Houtig element (overige houtige elementen)	Zand	Klei
Intensiteit	Natte teelt	0-4999	
Intensiteit	Onderzaai vanggewas	15000-19999	0-4999
		>20000	5000-9999
			10000-14999
Intensiteit	Biologische bedrijf (SKAL)	5000-9999	>20000